

บทที่ 3

การปฏิรูปสังคมในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อับดุลอะซีซ

เคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อับดุลอะซีซได้ทำการปฏิรูปสังคมในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม การศึกษา การเมืองการปกครองและด้านเศรษฐกิจ ทำให้อาณาจักรอิสลามในสมัยของท่านมีความเจริญก้าวหน้าตลอดมา ท่านได้ปฏิรูปด้วยความตั้งใจอันแน่วแน่ ผลประโยชน์ที่จะได้รับมาก็เพื่อประชาชนอยู่ด้วยความสันติสุข ต่อไปนี้จะขอกล่าวถึงการปฏิรูปในแต่ละด้านของอุมัร อิบน์ อับดุลอะซีซ

การปฏิรูปด้านสังคม

อุมัร อิบน์ อับดุลอะซีซ นอกจากจะเป็นเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรมจนเป็นที่กล่าวขานของผู้คนแล้วท่านยังเป็นนักปฏิรูปสังคมที่เป็นที่รู้จักอีกด้วย จากบันทึกทางประวัติศาสตร์อิสลามพบว่า ในขณะที่ท่านได้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ ท่านได้ปฏิรูปสังคมในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูปคลังหลวง (บัยตุลมาล) โดยเริ่มจากการประกาศยกเลิกภาษีให้กับชาวซิมมีย (Dhimmi) ¹² ซึ่งนับได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์การเผยแผ่อิสลามอันหลักแหลมของท่านอีกประการหนึ่ง นอกจากนั้นท่านยังได้ประกาศลดภาษีให้กับมุสลิมทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุสลิมจากเปอร์เซีย จากนโยบายดังกล่าวทำให้มีคนจำนวนมากเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามในสมัยของท่าน (Ibrāhīm Hasan, 1964: 328 -330) นอกจากนี้ท่านยังได้สั่งให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้จ่ายงบประมาณบางส่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่งบที่เป็นส่วนช่วยเหลือครอบครัวซาอิม (ครอบครัวของท่านรอสูลุลลอฮ์ คือลฯ) คือลูกหลานของอะลีจากฟาฏิมะฮ์ บินติ หุสัยนุ ซึ่งเป็นสิทธิที่พวกเขาจะได้รับจากคลังหลวงท่านอุมัรอิบน์อับดุลอะซีซ ได้จัดสรรงบประมาณส่วนนี้เสียใหม่โดยที่ท่านได้สั่งให้เพิ่มบส่วนนี้เป็นหนึ่งหมื่นดีนาร์ ซึ่งก็สร้างความยินดีให้กับท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ บินติ หุสัยนุ และลูก ๆ เป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากการที่ท่านหญิงได้ส่งหนังสือแสดงความขอบคุณในความมีน้ำใจมาทั้งท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อับดุลอะซีซ และทรงขอพรจากอัลลอฮ์ให้ท่านประสบความสำเร็จในการบริหารบ้านเมืองสืบไป (Mahir Hamādah, 1988 :65)

¹² บุคคลต่างศาสนาที่ไม่ใช่มุสลิมแต่อาศัยอยู่ในประเทศมุสลิมเรียกว่า "ซิมมีย" ซึ่งปกติแล้วต้องจ่ายภาษีให้แก่ประเทศมุสลิมในฐานะบุคคลต่างด้าว

นอกจากท่านจะปฏิรูประบบราชการและระบบการจัดสรรงบประมาณแล้ว ท่านยังได้มีการออกกฎจัดระเบียบสังคมเสียใหม่ เพื่อความสงบสุขของประชาชนและเพื่อความเหมาะสมของสังคมมุสลิมโดยการออกกฎระเบียบคือ การสั่งห้ามเผยแพร่ภาพลามกอนาจารต่าง ๆ ห้ามการเล่นดนตรีประเภทดีดตีตีเป่าที่เป็นการมอมเมา ห้ามการอยู่ร่วมกันระหว่างสุภาพบุรุษและสตรีโดยปราศจากผ้าคลุมหน้า นอกจากนี้ท่านยังได้ออกกฎหมายจำหน่ายหรือดื่มสุราเมรัยและของมีนเมา และห้ามนำเข้าสิ่งที่ไม่เป็นที่อนุมัติของอิสลามทุกประเภทเข้าประเทศ ออกกฎระเบียบการใช้สถานที่อาบน้ำสาธารณะร่วมกันระหว่างชายหญิง และเพื่อลดความขัดแย้งในสังคมให้น้อยลงท่านได้สั่งห้ามการกล่าวหาว่าคู่แข่งเคาะลีฟะฮ์ อะลี อิบน์ อับดุลอิลิฮ์ โดยที่ท่านได้สั่งให้น้าอายุยะฮ์ อัล - กุรอานมากกล่าวหาแทนด้วยอายุยะฮ์ อัลลอฮ์ ได้กล่าวว่า

﴿ إِنَّ اللَّهَ بِأَمْرٍ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ
وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

ความว่า “ แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ทรงกำชับให้มีความยุติธรรมและมีคุณธรรม บริจาคแก่ญาติใกล้ชิด และทรงห้ามปรามความชั่วช้า น่าเกลียดและการละเมิด พระองค์ทรงเตือนสุเจ้าทั้งหลาย มาตรฐานว่า สุเจ้าทั้งหลายจะรำลึก ” (อัล - นะฮ์ล : 90)

จากการออกคำสั่งในข้อนี้ทำให้สามารถลดกระแสความแตกแยกลงได้เป็นอย่างมาก (Munawwir, 1985 : 185) กุมีร์ อิบน์ อับดุลอะซีซ นอกจากท่านจะเป็นนักปกครองที่ทรงคุณธรรมแล้วท่านยังเป็นนักเผยแผ่ศาสนาและเป็นนักปฏิรูปที่เป็นที่ยอมรับของทุกคนอีกด้วย เพราะจากการที่ท่านได้เข้ามารับตำแหน่งท่านไม่ให้ความสำคัญแต่เฉพาะงานการเผยแผ่ศาสนาอิสลามเพียงอย่างเดียวเท่านั้นแต่ท่านยังให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาและการปฏิรูปสังคมอีกด้วย และท่านก็เป็นนักปกครองท่านหนึ่งที่มีความยึดถือหลักการปฏิบัติแบบอิสลามอย่างเคร่งครัด โดยที่ท่านได้พยายามลดกระแสความชั่วร้ายของสังคมทุกรูปแบบให้น้อยลง ไม่ว่าจะเป็นในเขตเมืองหลวงหรือหัวเมืองต่าง ๆ จะเห็นได้จากการที่ท่านได้ส่งสาส์นไปยังข้าหลวงใหญ่ในหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งมีความสำคัญว่า “ แม้จะมีคนดีหรือนักวิชาการผู้รู้ปะปนอยู่ในสังคม แต่หากสิ่งชั่วร้ายยังเกิดขึ้นโดยไม่ได้รับการยับยั้งห้ามปรามจากผู้รู้เหล่านี้ การลงโทษจากอัลลอฮ์ก็จะต้องประสบแก่ผู้คนในสังคมนั้นโดยไม่มีการยกเว้น ” (al - Humaidi, 1998 : 128) ในขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ กุมีร์ อิบน์ อับดุลอะซีซเข้ามาดำรงตำแหน่งท่านได้พยายามลดช่องว่างระหว่างผู้คนในสังคม พยายามสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นกับผู้คนในสังคม โดยการพยายามยกเลิกความเป็นชนชั้นของผู้คนใน

สังคม และยกฐานะคนที่มีความอ่อนแอให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและพยายามสร้างความเสมอภาคโดยการมอบสิทธิและสวัสดิการต่างๆ ทางสังคมให้อย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ท่านได้พยายามสร้างงานและเสริมรายได้เพื่อเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับและฐานะทางสังคมให้กับราษฎรอีกด้วย (al - Humaidi, 1998 : 140)

เคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิชได้พัฒนาและปฏิรูประบบการจราจรทั้งทางบกและทางทะเลขึ้นเพื่อเป็นเส้นทางการค้าขายระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ ให้สะดวกสบายยิ่งขึ้น ท่านได้ประกาศยกเลิกภาษีทางทะเล เพราะท่านเห็นว่าจะจะเป็นอีกวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนการค้าขายให้เจริญเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ ท่านได้เคยกล่าวไว้ว่า "เราเห็นว่าทะเลนั้นเป็นอีกเส้นทางหนึ่งที่จะเชื่อมต่อไปสู่ภาคพื้นดิน" ซึ่งสอดคล้องกับอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ได้ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ

فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

ความว่า " อัลลอฮ์ คือผู้ทรงทำให้ทะเลเป็นประโยชน์สำหรับพวกเจ้า เพื่อให้เรือเดินสมุทรแล่นไปตามน่านน้ำโดยพระบัญชาของพระองค์ และเพื่อพวกเจ้าจะได้แสวงหาความโปรดปรานของพระองค์ และเพื่อพวกเจ้าจะได้ขอบคุณ " (อัล - ญาซียะฮ์ : 12)

ด้วยเหตุนี้เคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิชจึงสนับสนุนการค้าขายทางทะเลขึ้น ด้วยการประกาศยกเลิกภาษีการค้าขายทางทะเล เพราะท่านให้เหตุผลว่าทั้งทางบกและทางทะเลเป็นกรรมสิทธิ์ของอัลลอฮ์ที่ทรงประทานให้แก่ป่าวของพระองค์เพื่อเป็นความโปรดปรานที่จะให้ป่าวของพระองค์ใช้เป็นเส้นทางในการแสวงหาประโยชน์เพื่อการยังชีพ.

จากการที่ท่านได้สนับสนุนให้มีการสร้างงานสร้างอาชีพและมีการค้าขายการจราจรทั้งทางบกทางทะเลขึ้น จนทำให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพ มีการนำสัตว์พาหนะมาใช้กันอย่างหลากหลายเพื่อรองรับการขยายตัวของแรงงานที่เกิดขึ้น ด้วยความรอบคอบและความมีคุณธรรมของท่าน ท่านได้ออกคำสั่งห้ามการเขียนตีสัตว์พาหนะ หรือนำสัตว์ที่ไม่สมควรแก่การใช้งานเพื่อการขับขี่มาใช้เป็นสัตว์พาหนะ ท่านได้สั่งห้ามการเขียนตีหรือทรมานสัตว์ให้เกินเลยความสามารถของมัน เช่น การเขียนตีสัตว์เพื่อให้วิ่งเร็วขึ้นหรือเขียนตีสัตว์เพื่อการแข่งขันเพื่อความสนุกสนาน (al-Ahli , 1970 : 183)

ด้วยบุคลิกภาพและความมีคุณธรรมของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิซ ทำให้ท่านกลายเป็นนักปกครอง เป็นที่รู้จักไปทั่วทุกสารทิศ จนทำให้ใครต่อใครที่อยู่ต่างเมืองอยากรู้จักและอยากทราบเกี่ยวกับชีวิตของท่าน และที่สำคัญที่สุดคือ จากการทำท่านได้ใช้หลักแห่งคุณธรรมมาเป็นเกณฑ์ในการปกครองบ้านเมืองทำให้เป็นแนวทางหนึ่งในการเรียกร้องเชิญชวนผู้คนให้เข้ารับนับถืออิสลาม ซึ่งในสมัยของท่านการเผยแผ่อิสลามได้แผ่ขยายออกสู่ชมพูทวีปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบแม่น้ำสินธุ¹³ ทำให้ชาวเมืองที่อาศัยอยู่ในแถบแม่น้ำสินธุได้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามอย่างมากมาย และที่สำคัญที่สุดเจ้าผู้ครองแคว้นชมพูทวีปในสมัยนั้นก็ยอมเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามด้วย และหลังจากที่พระองค์เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม พระองค์ได้ทรงส่งสาส์นมายังท่านเคาะลีฟะฮ์ร้องขอให้ท่านได้ส่งผู้สอนอิสลาม อัล-กูรฮานและกฎหมายต่าง ๆ เกี่ยวกับอิสลามไปยังชมพูทวีป พระองค์ทรงส่งของที่ระลึกมายังท่านเคาะลีฟะฮ์เพื่กแสดงไมตรีจิตต่อท่าน (Shalabi, nd : 60) จากกรร้องขอของพระองค์ในครั้งนี้ท่านเคาะลีฟะฮ์ได้ส่งปราชญ์มุสลิมจำนวนสิบสองคน¹⁴ ไปเป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับอิสลาม (al-Bāghidi, 1987 : 14-15)

อีกรูปแบบหนึ่งซึ่งนับได้ว่าเป็นความชาญฉลาดของท่านเคาะลีฟะฮ์ที่ควรแก่การยกย่องเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ของการเผยแผ่อิสลาม ซึ่งตอนนั้นอิสมาอีล อิบน์ อับดุลลอฮ์รับหน้าที่เป็นข้าหลวงใหญ่ในเมืองมร็อกโก ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรได้มอบเงินถึงหนึ่งพันดีนาร์ผ่านท่านไปยังผู้นำคริสต์ท่านหนึ่งซึ่งยอมละทิ้งศาสนาเดิมมาเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม ท่านเคาะลีฟะฮ์ได้มอบเงินจำนวนนี้ให้เพื่อเป็นกำลังใจและเป็นการแสดงออกถึงการให้การสนับสนุนที่ผู้นำท่านนี้เข้ารับนับถืออิสลาม นอกจากนี้ยังมีการบันทึกไว้ว่า ท่านญะรีย อิบน์ อับดุลลอฮ์ ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่ประจำเมืองคูรอซาน ท่านได้ทุ่มเทกำลังกายอุทิศเพื่อการเผยแผ่ศาสนาอิสลามจนมีผู้คนเข้ารับนับถืออิสลามมีจำนวนมากถึงสี่หมื่นคน และที่สำคัญท่านยังสามารถเชิญชวนพระเจ้าหลุยส์ที่สามให้เข้ารับนับถืออิสลามได้ด้วย (Hasan Ibrahim, 1964 : 329) และเป็นที่น่าสนใจด้วยว่า เจ้าผู้ครองนครแต่ละพระองค์ที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามจะพากันเปลี่ยนพระนามของพระองค์เสียใหม่เป็นภาษาอาหรับกันทุกพระองค์ ซึ่งก็นับได้ว่าเป็นภาพลักษณ์ใหม่ของความสำเร็จแห่งโลกอาหรับ

¹³ ตั้งอยู่ในประเทศอินเดีย

¹⁴ คือ 1. ญะซิด อิบน์ อบีมาลิก 2. ฮาริส อิบน์ ญัมมุ 3. อับดุลลอฮ์ อิบน์ ญะซิด 4. อิสมาอีล อิบน์ อุบัยด์ 5. อับดุลเราะห์มาน อิบน์ รอฟี 6. ญุซล อิบน์ ฮาฮาน 7. อิสมาอีล อิบน์ อุบัยดีแลห์ 8. ฮับบาน อิบน์ อบีญะบาลาฮ์ 9. อับดุลมาฆะฮ์ บักร อิบน์ ฮาบาดะห์ 10. ซะอิด อิบน์ มัสอู 11. มาฮัน อิบน์ หัยยู 12. ฏอลก์ อิบน์ ญะฮาน

มุสลิม แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายอยู่ที่ว่ายุทธศาสตร์การเผยแผ่ศาสนาของท่านไม่ได้รับการสานต่อทำให้ในสมัยต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของฮิซาม เจ้าผู้ครองนครที่เข้ารับนับถืออิสลามในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุสَيْن ก็กลับไปนับถือศาสนาเดิมของพระองค์อีกเช่นเดิม (Shalabi, nd : 371)

สิ่งที่ควรแก่การยกย่องอีกประการหนึ่ง ที่นับได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์ของการปฏิรูปสังคมของท่านคือ การสนับสนุนผู้คนได้ทำความดีต่อสังคม ในสมัยของท่าน ท่านได้ให้รางวัลต่อผู้ที่กระทำความดี¹⁵ ไม่ว่าจะเป็นการขึ้นเฝ้าถวายการปฏิบัติศาสนกิจประจำวัน หรือการปราบปรามสิ่งชั่วร้าย โดยที่ท่านไปมอบรางวัลให้เพื่อเป็นการสนับสนุนการทำความดีเป็นเงินหลายร้อยดีนาร์ (al- Zuhaili , 1992 : 160)

รูปแบบการปฏิรูปสังคมของท่านอีกประการหนึ่งที่น่านับได้ว่าเป็นการสร้างสรรคและเป็นคุณธรรมที่เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของสาธารณชนโดยทั่วไปคือ การที่ท่านได้อนุญาตให้ฮาอิม่า¹⁶ (Hima) กลับมาใช้ประโยชน์เพื่อสาธารณะ ฮิม่าเป็นสถานที่สาธารณะประโยชน์ที่ใช้สำหรับการเลี้ยงสัตว์ซึ่งในสมัยเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรมทั้งสี่เคยใช้ที่แห่งนี้สำหรับ ประโยชน์ของสาธารณะ ไม่นานมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวดังที่เคยเกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน อิบน์ อับดุลอะซิช ได้ทำการปฏิรูปที่แห่งนี้เสียใหม่โดยให้ยึดที่แห่งนี้ให้กลับมาเป็นที่สาธารณะประโยชน์อีกครั้งหนึ่ง (al- Humaidi, 1998: 132)

นอกจากการปฏิรูประบบสาธารณูปโภคแล้วท่านยังพยายามอย่างยิ่งในการทุ่มเทความเพียรพยายามที่จะสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในประเทศชาติ ท่านได้พยายามลดกระแสความขัดแย้งและตักเตือนประชาชนให้ห่างไกลจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบรรดาเคาะหะบะฮ์ โดยเตือนว่าอย่าได้นำประเด็นดังกล่าวมาเป็นข้อขัดแย้งอีกต่อไปขอให้ทุกคนยึดมั่นตามแนวคิดของสุนนะฮ์รอสุลุลลอฮ์ คือล ๗ เป็นหลัก (al- Humaidi, 1998: 132)

การปฏิรูปด้านการศึกษา

นอกจากการพัฒนาเพื่อปฏิรูปสังคมและการเผยแผ่ศาสนาแล้ว ท่านยังให้ความสำคัญต่อการศึกษานับได้ว่าเป็นปัจจัยหลักของการพัฒนาประชาชาติให้เจริญก้าวหน้า และวิชาความรู้ก็ยังเป็นฐานแห่งการปลูกฝังความศรัทธาให้เกิดขึ้นในจิตใจได้ด้วยเช่นกัน ก่อนที่ท่านฮุซัยน อิบน์ อับดุลอะซิช จะดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ประชาชาติส่วนใหญ่่มักจะห่างไกลจากการศึกษาหาความรู้

¹⁵ เช่นการส่งคืนทรัพย์สินแก่เจ้าของ

¹⁶ ให้ในการเลี้ยงสัตว์ของรัฐที่ใช้เป็นที่สาธารณะประโยชน์ ห้ามใช้สำหรับบุคคลทั่วไป

และห่างไกลจากนักปราชญ์หรือผู้รู้ และนักปราชญ์และผู้รู้ไม่ค่อยจะมีบทบาทในสังคมมากนัก พวกเขาไม่ค่อยจะได้รับความใส่ใจให้การสนับสนุนจากชนชั้นปกครอง ครั้นต่อมาเมื่อเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิซ เข้ามาดำรงตำแหน่ง ก็นับได้ว่าเป็นยุคทองแห่งการเรียนรู้อีกยุคหนึ่งเป็นสมัยแห่งวิชาการและการเผยแผ่ศาสนา ท่านได้หันมาให้ความสำคัญต่อนักปราชญ์และส่งเสริมการเรียนรู้ เพราะท่านตระหนักดีว่านักปราชญ์นั้นคือผู้ที่จะทำให้ชี้นำความถูกต้องให้ความรู้แก่ประชาชาติได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการศรัทธาต่ออัลลฮ์ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่นักปราชญ์และอุลามาอูในสมัยของท่านจึงได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลที่มีเกียรติของสังคม

ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิซ ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาในทุกแขนงวิชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชาที่เกี่ยวกับศาสนา ท่านได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ท่านได้แสดงความห่วงใยต่อการเสียชีวิตและการจากไปของผู้รู้หรือบรรดานักปราชญ์ เพราะในสมัยของท่านมีผู้คนเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามอย่างมากมาย ซึ่งผู้คนเหล่านี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการต่าง ๆ ของอิสลาม พวกเขาจะต้องได้รับการเรียนรู้เกี่ยวกับวิชาอัล-กุรฆาน และหลักศาสนบัญญัติ ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิซ ได้มีคำสั่งให้บันทึกและรวบรวมหะดีษ เพื่อป้องกันการสูญหาย ซึ่งนับได้ว่าท่านเป็นคนแรกที่สั่งให้บันทึกและรวบรวมอัล-หะดีษ เพื่อป้องกันการสูญหาย และไม่เพียงแต่วิชาศาสนาเท่านั้นที่ท่านให้การส่งเสริม แต่ท่านได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาเรียนรู้ในทุกสาขาวิชา โดยเฉพาะวิชาแพทยศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง (al - Ahi, 1970 : 217)

จากการที่ท่านได้หันมาให้ความสำคัญต่อการศึกษาหาความรู้ในตัวเองทำให้มีการจัดการเรียนการสอน การศึกษาหาความรู้กันอย่างมากมาย และมีศรัทธาเป็นศูนย์รวมของมุสลิมซึ่งมีการสอนอัล-กุรฆาน และตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม ท่านได้เสียสละเวลาของท่านเพื่อทุ่มเทให้กับงานทางด้านวิชาการ มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักปราชญ์เพื่อขยายความคิด และมียึดถือเป็นสถานที่ที่สำคัญที่สุดสำหรับการเผยแพร่การเรียนรู้ เป็นแหล่งสำหรับผลิตนักวิชาการในด้านต่าง ๆ ในหมู่ประเทศอิสลาม จากการที่ท่านได้หันมาส่งเสริมการศึกษานี้เองทำให้บรรยากาศการศึกษาหาความรู้ในสมัยของท่านได้กลับมาคึกคักอีกครั้งหนึ่ง มีนักปราชญ์มุสลิมเกิดขึ้นในสมัยของท่านอย่างมากมาย อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

บรรดานักปราชญ์มุสลิมที่เป็นที่รู้จักและมีบทบาทในการเผยแพร่วิชาการในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิซ มีหลายท่านดังนี้

1. คอริบะฮ์ อิบน์ ซัยด์ อิบน์ ซาบิด
2. ยะหยา อิบน์ อับดุลเราะห์มาน อิบน์ ฮาญิบ
3. อญุซลมะฮ์ อิบน์ อับดุลเราะห์มาน

4. ซาเล็ม อิบน์ อับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมัร
5. กอเทียม อิบน์ มุฮัมมัด อิบน์ อบีบักร
6. อุมัยยุดดอฮ์ อิบน์ อับดุลลอฮ์ อิบน์ อะตะบะฮ์
7. มุฮัมมัด อิบน์ กะอับ อัล-กัรซี
8. ฮาเทียม อิบน์ อุมัร อิบน์ กอตาเดห์
9. นาเฟะ เมอลา อับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมัร
10. ซะอีด อิบน์ ยะซาร์
11. มุฮัมมัด อิบน์ อิบรอฮีม อิบน์ ฮาวิศ อัล-ตะมีมี
12. อับดุลลอฮ์ อิบน์ ดินาร์
13. มุฮัมมัด อิบน์ มุสลิม อัล-ซุหรี
14. อับดุลลอฮ์ อิบน์ อบีบักร
15. อะญาะ อิบน์ อบีรอบะฮ์
16. มุญาฮิด อิบน์ ญะบีร์
17. อัลร็มะฮ์ เมอลา อับดุลเลาะ อิบน์ อับบาส
18. ฮามีย์ อิบน์ ซะรอฮ์ อัล-ซะบี
19. วาเล็ม อิบน์ อบีญะดีร์
20. หนะบิบ อิบน์ อบีซาบิต
21. อับดุลมะลิก อิบน์ มุยะซาเราะห์ อัล-ฮิลาลีย์
22. อญุฮิสซาก อัล-ซุบัยฮ์
23. หนะสัน อัล-บัลกี
24. มุฮัมมัด อิบน์ ซิรีน
25. อญูกอลาเบห์ อิบน์ ซัยด์
26. อับดุลมะลิก อิบน์ ยะละมะฮ์ อัล-ไลซี
27. ซัยด์ อิบน์ ญุฟีล
28. อัลกออมะฮ์ อิบน์ อับดุลลอฮ์ อัล-มุขนี
29. รอญะฮ์ อิบน์ ฮัยวะฮ์
30. มักรูต อัล-ดิมะทีกีย์
31. รอซิด อิบน์ ซะอีด
32. สุไลมาน อิบน์ หนะบิบ
33. มัยมูน อิบน์ มะฮ์รอน

34. ยะซิด อิบน์ อะซอม
35. อับดูอับดุล อัล-มุซาฟีรีย
36. ฏอวุส อัล-ยะมานีย (al-Qahfāni, H 1418: 74-75)

แต่หากจะมองย้อนหลังไปยังเคาะลีฟะฮ์คนอื่น ๆ ในราชวงศ์อุมัยยะฮ์แล้วการนำรูปแบบการพัฒนาของเคาะลีฟะฮ์แต่ละคนมาเปรียบเทียบกันก็จะพบข้อแตกต่างระหว่างกันดังนี้คือ

1. สมัยของเคาะลีฟะฮ์อะลิด อิบน์ อับดุลมะลิกท่านเน้นหนัก และให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านอาคารสถานที่ เมื่อกล่าวถึงสมัยที่ท่านเข้าดำรงตำแหน่งผู้คนก็มักจะกล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับงานด้านสถาปัตยกรรมกันเป็นส่วนใหญ่

2. ส่วนในสมัยของเคาะลีฟะฮ์สุลัยมาน อิบน์ อับดุลมะลิก กลับมีการกล่าวถึงเกี่ยวกับเรื่องการสมรสและทาสมากกว่าอย่างอื่น

3. แต่ในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อับดุลอะซิบ กลับมีความแตกต่างไปจากสมัยที่ผ่านมาอย่างสิ้นเชิง เพราะท่านได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาหาความรู้สนับสนุนให้มีการเรียนการสอนอัล-กุรอาน ผู้คนในสมัยของท่านจะมีแต่การกล่าวถึง หรือสอบถามเกี่ยวกับการเรียนรู้ แข่งขันกันอ่านอัล-กุรอาน ถ้ามได้กันถึงเรื่องราวของการศึกษาท่องจำอัล-กุรอาน การแข่งขันกันทำอิบาดะฮ์ แข่งกันทำความดี ซึ่งนับได้ว่ามีความแตกต่างไปจากสมัยที่ผ่านมา ๆ มาอย่างไกลลิบก็ว่าได้ (al- Iabari, 1991: 497)

ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์อับดุลอะซิบมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาทางด้านจริยธรรมคุณธรรม และปลูกฝังค่านิยมที่ดี ๆ ให้กับประชาชาติมากกว่าอย่างอื่นที่เป็นวัตถุ จะเห็นได้จากการที่ท่านได้มีสาส์นไปยังข้าหลวงใหญ่ในหัวเมืองต่าง ๆ ท่านเน้นหนักในเรื่องของการพัฒนาและฟื้นฟูคุณธรรม จริยธรรมแห่งอิสลามให้เกิดขึ้น ท่านเน้นที่จะให้นำความรู้มาสู่การปฏิบัติให้มากที่สุด เพื่อให้สอดคล้องกับพระดำรัสแห่งอัลลอฮ์ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ในอายะฮ์หนึ่งว่า

﴿ فَأَعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَسْتَغْفِرُ لِدُنْيَاكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ﴾

ความว่า “ ฉะนั้นพึงรู้เถิดว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใด (ที่ถูกกราบไหว้โดยเที่ยงแท้) นอกจากอัลลอฮ์ และจงขอยกโทษต่อความผิดเพื่อตัวเจ้าและเพื่อบรรดาผู้ศรัทธาชายและบรรดาผู้ศรัทธาหญิงและอัลลอฮ์ทรงรู้ดีถึงพฤติกรรมของพวกเจ้าและที่พำนักของพวกเจ้า ” (มุฮัมมัด : 19)

อายุระยที่กล่าวมาได้เริ่มต้นด้วยความรู้ติดตามไปด้วยการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ วิชาความรู้ตามแนวคิดของอิสลามนั้นคือการวางรากฐานเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และเป็นรากฐานของการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ที่ดีที่สุด เคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อับดุลอะซิชได้พยายามชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ในวิทยาการแขนงต่าง ๆ นั้นคือจุดเริ่มต้นของการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ ท่านพยายามชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้กับการปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ทั้งสองต้องอยู่คู่กันตลอด ความรู้ไม่ว่าจะเป็นในด้านใดก็จะนับได้ว่าเป็นเสาหลักของการปฏิบัติ ท่านพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าคำสั่งต่าง ๆ จะมีผลก็ต่อเมื่อคำสั่งนั้นถูกนำไปสู่การปฏิบัติแล้วเท่านั้น และท่านยังได้กล่าวไว้อีกว่า “ใครก็ตามที่กระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไปโดยปราศจากความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ผลงานของเขาจะมีผลไปในทางที่เสียมากกว่า” (al- Iabari, 1991 : 17) สิ่งที่น่าประทับใจว่าเป็นผลงานชิ้นเอกของท่านและเป็นที่กล่าวขานกันมากที่สุดคือ การที่ท่านได้มีคำสั่งให้จัดการรวบรวมและบันทึกอัล-หะดีษของท่านรซูลุลลอฮ์ ศ็อล ฯ ขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งหากจะศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดเก็บรวบรวมอัล-หะดีษแล้วนับได้ว่าเป็นงานที่ยากลำบากและหนักหนาสาหัสมาก เพราะจากบันทึกทางประวัติศาสตร์ของการรวบรวมหะดีษเราก็พบว่า การกลั่นกรองรวบรวมได้ผ่านมาถึงสามยุคสมัยด้วยกันคือในยุคแรก เป็นการจดบันทึกอัล-หะดีษในตอนต้นของฮิจเราะห์ศักราช ยุคที่สอง คือการรวบรวมจดบันทึกในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อับดุลอะซิช โดยที่ท่านได้มีคำสั่งไปยังข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองต่าง ๆ ให้เก็บรวบรวมหะดีษ เพื่อการจดบันทึก และในยุคที่สามคือ การนำมาเขียนเป็นตำราเช่น ตำราอัล-มะชานิด ¹⁷ และซุนัน ¹⁸ เป็นต้น ซึ่งก็นับได้ว่าเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่ควรแก่การศึกษายิ่ง. (al- Qahilāni , 1418 : 86)

ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อับดุลอะซิช นับได้ว่าเป็นคนที่มีวิสัยทัศน์ ที่กว้างไกล เพราะท่านให้ความสำคัญต่อการ เก็บรวบรวมและจดบันทึกอัล-หะดีษมาตลอด แรกเริ่มที่ท่านได้สังเกตเห็นว่า นักวิชาการหรือปราชญ์มุสลิมจะค่อย ๆ สูญหายจากไปทีละคน คนแล้วคนเล่าหากไม่มีการจดบันทึกไว้ สักวันหนึ่งความรู้เกี่ยวกับหะดีษก็จะสูญหายจากไปฟรีๆ กับนักปราชญ์มุสลิมเหล่านี้ด้วย และสักวันหนึ่งความรู้ทางศาสนาหรือหลักการศาสนาบัญญัติที่มาจากอัลหะดีษก็อาจจะสูญหายไปไม่มีหลักฐานอ้างอิงใดๆ หลงเหลืออยู่อีกเลย ด้วยเหตุนี้เองท่านจึงได้มีสาส์นรับสั่งไปยังท่าน อบีบักร อิบน์ มุฮัมมัด อิบน์ ยัซม์ ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่อยู่ในเมืองมะดีนะฮ์ ความว่า

¹⁷ มะชานิดคือ สายรายงานที่ทอดถึงรซูลุลลอฮ์ ศ็อล ฯ เช่นมุสนัดอิหม่ามอะหมัด อิบน์ ฮัมบาล มุสนัดอบี ดาวูด เป็นต้น

¹⁸ ซุนันคือ ตำราที่รวบรวมหะดีษตามบทของวิชาฟิกฮ์ เช่นซุนันอัล - นีซาอียี ซุนัน อิบน์ มาญะฮ์ เป็นต้น

“ ดูก่อนท่าน อิบน์บักร์ หากท่านพบว่าสิ่งใดเป็นคำพูดที่ท่านรอสูลุลลอฮฺ ค็อล ฯ ได้เคยกล่าวไว้หรือสิ่งใดที่เป็นคำพูดของท่าน อัมรอฮฺ บินดี อับดุลเราะห์มานขอให้ท่านจงจดบันทึกไว้เถิด เพราะเราเกรงว่าสักวันหนึ่งถูกลืมและวิชาความรู้อาจจะลืมหายตายจากและสูญหายไปจากเราก็ได้”(Ibn Sa'd,nd :387) ในบันทึกของท่านบุคอรีก็ได้มีการจัดบันทึกไว้ว่า ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยร อิบน์ อับดุลอะฮิช ได้เคยมีสาส์นไปยังท่านอิบน์บักร์ อิบน์ ฮัษม์ และส่งถึงท่านไว้ว่า“ท่านจงจดบันทึกพระวจนะของท่านรอสูลุลลอฮฺ ค็อล ฯ ไว้ เพราะฉันเกรงว่าสักวันหนึ่งผู้รู้และวิชาความรู้จะลืมหายตายจากพวกเราไปจนหมด และท่านอย่าไปรับเอาคำพูดอื่นที่นอกเหนือจากวจนะธรรม ซึ่งเป็นหะดีษรอสูลุลลอฮฺ ค็อล ฯ มาจดบันทึกปะปนไว้กับหะดีษของท่านอย่างเด็ดขาด (al- Qahtāni, 1418 : 87)

ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยร อิบน์ อับดุลอะฮิช เป็นนักปกครองที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาหาความรู้เป็นอย่างมาก ท่านได้เคยกล่าวไว้เสมอว่า จงศึกษาหาความรู้เกิดเพราะการศึกษาหาความรู้ นั้นเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ความมั่งคั่งและจงให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือคนยากจนอนาถา (Ibn 'Abd al - Hakam, nd :179) ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยรได้ให้ความสำคัญหรือส่งเสริมการศึกษาแก่ประชากรชาญ์ทุกระดับชั้นจะเห็นได้จากการที่ท่านได้จัดส่งยะซีด อิบน์ อับมาลิกและฮาริส อิบน์ มุฮัมมัดไปสอนในชนบทโดยท่านได้จัดสรรงบประมาณให้เป็นค่าตอบแทนแก่ทั้งสองในสวนนี้ แต่ท่านฮาริสกลับปฏิเสธไม่ยอมรับค่าตอบแทนที่ท่านจัดสรรให้ ซึ่งนับได้ว่าเป็นความเอื้ออารีของ ท่านที่ควรแก่การยกย่องอีกประการหนึ่ง (Ibn 'Abd al-Hakam,nd : 167) หลายต่อหลายครั้งที่ท่านอุมัยร อิบน์ อับดุลอะฮิช พยายามเน้นให้ผู้คนศึกษาหาความรู้ ท่านมักจะกล่าวเสมอว่า “ จงเป็นผู้รู้หรือเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้ หากว่าท่านไม่สามารถกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดได้ ก็ขอให้ท่านจงเป็นคนที่มีจิตใจรักใคร่พวกเขา (ผู้รู้และผู้แสวงหาความรู้) ท่านอย่าได้ขุ่นเคืองต่อพวกเขา แล้วอัลลอฮฺจะประทานทางออกที่ดีให้กับท่าน ” (Ibn 'Abd al- Hakam. nd :137) ในสมัยของเคาะลีฟะฮฺอุมัยร อิบน์ อับดุลอะฮิช เคาะลีฟะฮฺผู้ทรงคุณธรรมแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮฺ ท่านได้ส่งฟูเกาะฮฺอายุ 10 ท่านไปยังแอฟริกาเหนือ เพื่อทำการสอนศาสนาให้แก่ลูกหลานของชาวบาร์เบอร์ นอกจากนั้นอุมัยร อิบน์ อับดุลอะฮิช ยังถือเป็นเคาะลีฟะฮฺท่านหนึ่งที่ตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับวิชาการ อีกทั้งยังให้การอุปถัมภ์ศิลปะวิทยาการแก่ปวงประชากรชาญ์อย่างกว้างขวาง ท่านได้แต่งตั้งอิบน์ ฮะมีน ผู้พิพากษาแห่งกูฟะฮฺให้ดำรงตำแหน่งเป็นครูให้ชาวมุสลิม (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2540 : 34)

ศึกษาวิชาการแพทย์และพิมพ์ตำราที่เกี่ยวกับแพทยศาสตร์

เคาะลีฟะฮฺอุมัยรไม่ได้ให้ความสำคัญในวิชาศาสนาอย่างเดียวแต่ท่านให้ความสำคัญเกี่ยวกับการแพทย์ ซึ่งเป็นวิชาที่ทุกคนจะต้องศึกษาเรียนรู้ จะเห็นได้จากที่ท่านได้ขุดความ

ช่วยเหลือจากอับลมุสลิม อิบน์ อับยะฮ์มาสอนในเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรอิสลาม ท่านเป็น
 นายแพทย์ที่เชี่ยวชาญ ก่อนหน้านี้ท่านได้สอนที่เมืองอเล็กซานเดรีย (ในประเทศอียิปต์) ก่อนที่
 เมืองนี้ตกเป็นเมืองอิสลาม หลังจากที่นายแพทย์คนนี้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามแล้ว ท่านได้เผยแพร่
 แผลสอนวิชาการแพทย์ในเมืองต่าง ๆ อย่างเช่น เมืองแอนติออก และเมืองฮัรรอน เป็นต้น
 เช่นเดียวกันอุมัรสั่งให้นายแพทย์มาซีร์ ญูวีย์เป็นชาวยิวแปลตำราจากภาษาซีเรียโบราณให้เป็น
 ภาษาอาหรับ ซึ่งหนังสือเล่มนี้อุมัรได้พบที่หอเอกสารแห่งชาติในยามแต่งโดยอัล-กิสอัมรูน อิบน์
 อะญูนต่อมาก็ได้เผยแพร่หนังสือเล่มนี้ไปทั่วทุกมุมโลก (al- Qahtāni, H 1418 : 92-93)

การปฏิรูปด้านการเมืองการปกครอง

ท่านอุมัร อิบน์ อับดุลอาซิซ นอกจากจะเป็นนักพัฒนาปฏิรูปและนักการศึกษาแล้วยังนับได้
 ว่าท่านยังเป็นนักปกครองที่ทรงคุณธรรมควรแก่การเชิดชูยกย่องอีกผู้หนึ่ง เพราะหากมองย้อนหลัง
 ไปยังยุคต้น ๆ เมื่อครั้งที่ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ขึ้นมามีอำนาจ โดยเริ่มตั้งแต่มูอาวียะฮ์ อิบน์ อับดุลมุฮาน
 ซึ่งเป็นเคาะลีฟะฮ์คนแรกของราชวงศ์ สิ่งที่เขากระทำติดต่อกันมาตลอดคือทุกครั้งที่มีการเทศนาบน
 ธรรมมาสน์หรือการอ่านคุตบะฮ์บนมิมบ์ร ก็จะมีการกล่าวสาปแช่งท่านกะลี อิบน์ อับฏอลิบด้วยทุก
 ครั้ง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการอ่านคุตบะฮ์ไป การกระทำเช่นนี้คนในราชวงศ์ อุมัยยะฮ์ให้
 เหตุผลว่า เพื่อเป็นการปกป้องมิให้ผู้คนไปหลงใหลหรือภักดีต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อะลี ซึ่งจากการ
 กระทำดังกล่าวทำให้พวกชีอะฮ์รู้สึกเจ็บแค้นเป็นอย่างมาก ครั้นเมื่อมาถึงสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร
 อิบน์ อับดุลอะซิซ ท่านได้มีคำสั่งให้ยุติการกระทำดังกล่าวโดยให้เหตุผลว่ามีแต่จะสร้างความ
 แดกแยกให้เกิดขึ้นกับสังคมมุสลิมเอง และท่านได้มีคำสั่งให้นำโองการจากอัล-กุรอาน โดยเน้นอา
 ยะฮ์ที่ให้ความหมายส่งเสริมความเป็นธรรมมาอ่านแทน (Ibrahim Hasan, 1964: 328 -330)
 อย่างอายะฮ์ที่อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ
 الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

ความว่า “ แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ทรงกำชับให้มีความยุติธรรมและมีคุณธรรม บริจาคแก่
 ญาติใกล้ชิด และทรงห้ามปรามความชั่วช้า นำเกลียดและการละเมิด พระองค์ทรงเตือนผู้เจ้า
 ทั้งหลายมาตราบว่าผู้ทั้งหลายจะรำลึก ” (อัล- นะฮ์ล : 90)

หากจะนำรูปแบบการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบนุ อับดุลอะซิชกับเคาะลีฟะฮ์ในราชวงศ์อุมัยยะฮ์คนอื่น ๆ มาเปรียบเทียบกันแล้วจะพบว่าการปกครองของท่านกับเคาะลีฟะฮ์ท่านอื่นจะแตกต่างกันมาก เพราะหากสังเกตรูปแบบการปกครองของท่านแล้วจะพบว่าในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์นั้นบ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองมาก หลายด้านได้รับการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีอย่างที่ไม่เคยปรากฏเห็นมาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่ราชวงศ์อุมัยยะฮ์เข้ามา มีอำนาจ รูปแบบการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ ระบบราชการได้รับการปฏิรูปไปในทางที่ดี ระบบการศึกษาได้รับการฟื้นฟูส่งเสริม นักปราชญ์ได้รับการยกย่องจากสังคม และที่สำคัญที่สุดคือการนำคุณธรรม¹⁹ มาเป็นหลักในการบริหารบ้านเมืองทำให้การปกครองของท่านได้รับการกล่าวขานไปทั่วทุกสารทิศ ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือมีผู้คนเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามเพิ่มมากขึ้น เพียงเพราะความเป็นธรรมของท่าน บันทีกทางประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่ารูปแบบการปกครองของท่านดูแล้วมีความคล้ายคลึงกับสมัยปกครองของผู้เป็นปู่ของท่านคือท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบนุ อับดุลอะซิช ท่านมีความรู้ในเรื่องศาสนาและเป็นผู้ที่มีความยึดมั่นและเคร่งครัดต่อบัญญัติต่าง ๆ มาก ด้วยความรู้และความเข้าใจหรือประสบการณ์ในการบริหารบ้านเมืองของท่านที่ดีกว่าทำให้รูปแบบการปกครองของท่านแตกต่างไปจากสมัยของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมะลิกและเคาะลีฟะฮ์ฮุสัยนมากจากหน้ามือเป็นหลังมือเลยทีเดียว. (Muhammad Khairuddin, 1979 : 56)

นโยบายการปกครองของท่านทั้งหมดจะเน้นคุณธรรมและความมีน้ำใจเป็นหลัก จะเห็นได้จากท่านได้มีศาสนารับสั่งไปยังอัล-ญะเราะฮ์ อิบนุ อับดุลลอฮ์ข้าหลวงใหญ่ประจำเมืองคูรอซานว่า “จงพิจารณาดูผู้ที่ทำการละหมาดและหันหน้าไปในทิศทางเดียวกับท่านพวกเขาคือมุสลิม และท่านอย่าได้เก็บภาษีสำหรับผู้ที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม และหลังจากนั้นไม่นานท่านก็ได้ปลดอัล-ญะเราะฮ์ออกจากตำแหน่งเพราะไม่สนองนโยบายแห่งคุณธรรมและการมีน้ำใจของท่าน จากนั้นท่านก็แต่งตั้งอับดุลเราะมาน อิบนุ นะอิม อัล-กุซัยรียให้เข้ามารับตำแหน่งแทน และแต่งตั้ง ท่านอะกออะฮ์ อิบนุ ชัรอะฮ์ให้มาเป็นผู้ดูแลในเรื่องของการจัดเก็บภาษี ท่านได้เตือนบุคคลทั้งสองว่า รัฐบาลกลางจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีปัจจัยหลักสนับสนุนสองประการ ประการแรกคือ ข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองต่าง ๆ ให้การสนับสนุน ประการที่สองคือ ผู้ดูแลทรัพย์สินทางราชการที่มีประสิทธิภาพและส่วนตัวนั่นเอง (หมายถึงท่านเคาะลีฟะฮ์) จะเป็นปัจจัยที่สามหรือสี่ (ซึ่งไม่ค่อยสำคัญเท่าสองปัจจัยแรก) เพราะฉะนั้นระหว่างขั้นกับคนมุสลิมทุกหัวเมืองจะต้องไม่มีกำแพงใดสกัดกั้นได้ จะต้องดูแลพวกเขาให้ทั่วถึง และสำหรับเรื่องภาษีจะต้องได้รับการดูแลไว้ให้จืดอย่าได้ละเลย (Muhammad ‘Abd Laff, 1984 : 178)

¹⁹ เช่นท่านได้คืนทรัพย์สินแก่เจ้าของที่รัฐบาลสมัยก่อนยึดเอาด้วยความไม่เป็นธรรม

ด้วยรูปแบบการบริหารบ้านเมืองของท่าน ที่ท่านแสดงออกผ่านนโยบายในแต่ละด้านทำให้หลายคนมองว่า ท่าน เคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร อิบน์ อับดุลอะซิช เป็นคนที่มีความสมถะ และแฝงไว้ด้วยความอ่อนแอ เข้าใจว่าท่านไม่ใส่ใจในเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในทางโลก ท่านมีการยกย่องต่ออัลลอฮ์เป็นพื้นฐานหลัก แต่การตัดสินใจของคุณของท่านไม่ค่อยเด็ดขาด แต่ความจริงแล้วท่าน เคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร เป็นคนที่มีความเฉลียวฉลาดปราดเปรื่องในเรื่องของการปกครองบ้านเมือง ท่านสามารถแก้ปัญหาการก่อกบฏที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านได้อย่างนิ่มนวล ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านเลือกที่เปิดการเจรจากับกลุ่มเคาะวาริจญ์แทนการใช้กำลังเข้าห้ำหั่น ซึ่งนับได้ว่าเป็นยุทธวิธีที่แฝงไว้ด้วยจิตวิทยาอันลึกลับจนหาที่เปรียบไม่ได้ จะเห็นได้จากในยุคแรก ๆ ของการเข้ามารับตำแหน่ง เคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร ท่านได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อมวลชนว่า "โอ้ผู้คนที่ทั้งหลายไม่มีคัมภีร์ใดนอกจากอัล-กุร อาน และไม่มียี่อื่นใดหลังจากนบีมุฮัมมัด ศ็อล ฯ พวกท่านจงรู้ไว้เถิดว่า ฉันไม่ได้เป็นผู้ยกกฏบัญญัติแต่เป็นผู้นำบัญญัติมาสู่การปฏิบัติ และฉันก็ไม่ได้เป็นคนอุตรีแต่ฉันเป็นผู้ทำตาม ฉันเองไม่ได้มีอะไรเหนือกว่าพวกท่าน แต่ฉันแบกรับภาระหนักกว่าท่าน ฉันเองอยากจะถูกในที่นี้ว่า ผู้ที่แยกตัวเองออกไปจากผู้ที่ยุติ พวกเขาไม่ได้เป็นผู้ยุติ และพวกเขาไม่ได้มีการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นการ ยุติต่ออัลลอฮ์แต่อย่างใด" ('Afat Wasal Hamzah, 1998 : 211-212)

ทุกครั้งที่ท่านมีโอกาสพบปะกับข้าราชการระดับสูงหรือผู้มีอำนาจทางกฎหมายในบ้านเมืองท่านมักจะให้ข้อคิดและเน้นย้ำนโยบายการทำงานให้กับพวกเขาทุกครั้ง ท่านได้เคยให้ข้อคิดให้กับบรรดาผู้พิพากษา เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติงานในตำแหน่งไว้ว่า การเป็นผู้พิพากษานั้นจะต้องมีคุณลักษณะ 5 ประการ คือ

- ประการแรก เป็นผู้ที่ห่างไกลจากกระทำความชั่ว
- ประการที่สอง มีความอ่อนโยน เมตตา
- ประการที่สาม มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้น
- ประการที่สี่ รู้จักปรึกษาหารือกับผู้ที่มีความรู้
- ประการที่ห้า รู้จักให้คำแนะนำและตักเตือนต่อผู้คน (al-Humaidi, 1998 : 148)

ท่านเน้นที่สร้างความปลอดภัยในระบบราชการเพื่อแก้ปัญหาข้อครหานินทาเกี่ยวกับการซื้อราษฎร์บังหลวง ด้วยการสั่งห้ามเจ้าหน้าที่ทำการค้าขายในขณะที่ดำรงตำแหน่ง ท่านพยายามทุกวิถีทางที่จะกำจัดการโกงค่าแรงของผู้ใช้แรงงาน เพราะการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่สร้างความอธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม นอกจากนั้นท่านยังออกคำสั่งมิให้ข้าหลวงใหญ่ในทุกหัวเมืองรับสิ่งของกำนัลเพราะการกระทำดังกล่าวนับได้ว่าเป็นการตัดสินบนอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ควรจะต้องลบล้างให้หมดไปจากระบบการบริหารราชการแผ่นดิน (al- Nadawi, 1993 :38-39) ความเอื้ออารีและความมีคุณธรรมของท่านนั้นเป็นที่ประจักษ์แก่ชนทุกระดับชั้น ท่านได้มอบความเสมอภาคและ

ความเท่าเทียมกันให้กับชนทุกหมู่เหล่า ท่านไม่เคยมีความลำเอียงให้กับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทุกคนจะต้องได้รับความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมกัน ทุกครั้งที่มีการตัดสินลงโทษในความผิด ท่านจะพิจารณาโทษหนักเบาไปตามความเหมาะสมของการกระทำ ท่านได้ตักเตือนแก่ข้าหลวงของท่านเสมอเกี่ยวกับการพิจารณาโทษ ท่านสั่งเสมอว่าอย่าได้ลงโทษผู้กระทำความผิดให้เกินขอบเขตความเหมาะสม ท่านได้สั่งห้ามการตรึงตรวนล่ามโซ่หนักโทษที่กำลังทำการละเมิดและในช่วงเวลานอน ยกเว้นกรณีที่เป็นคดีอุกฉกรรจ์เท่านั้นซึ่งขอให้พิจารณาตามรูปของคดีไป ท่านได้สั่งให้ดูแลเอาใจใส่นักโทษทั้งหลาย ด้วยการรวบรวมবিজ্ঞানของต่าง ๆ และให้อาหารและเครื่องดื่มเพื่อเป็นปัจจัยในการยังชีพให้กับพวกเขา (al - Ahi, 1970 : 178) เคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยรได้กำชับเสมอว่าในภาวะสงครามห้ามฆ่าเชลยศึกที่เป็นเด็กและสตรี หรือผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจากการสงคราม ทุกครั้งที่มีการจับเชลยศึก ท่านจะให้การดูแลต่อเชลยศึกที่ถูกจับมาเป็นอย่างดี เพราะท่านนับว่าเชลยศึกเป็นทรัพย์สินส่วนหนึ่งของอิสลามที่จะต้องให้การดูแล ฮุฎัยรไม่เคยฆ่าเชลยศึกเลยยกเว้นชายชาวเตอร์กคนหนึ่งเท่านั้นที่ท่านได้สั่งให้ประหารเสีย เพราะมีผู้มารายงานแก่ท่านว่า ดูก่อนท่านฮุฎัยรมิฉันมีเมีย ถ้าหากว่าท่านเห็นการกระทำของชายผู้นี้แล้วท่านจะต้องหลั่งน้ำตาให้กับเขาเป็นแน่แท้ ชายผู้นี้ได้สังหารคนมุสลิมมาแล้วเป็นร้อยเป็นพันคน” เมื่อท่านได้ยินดังนั้นท่านก็สั่งให้ประหารเสีย (al - Ahi , 1970 : 178)

เคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร อิบน์ อับดุลอะซิช นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีจิตใจเปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตา แม้แต่กับกลุ่มฮะนูริยะฮ์(Hanūriyah) เคาะวาริจญ์(Khawarij)หรือแม้แต่วกคริสเตียนที่อยู่ภายใต้การดูแลของมุสลิมก็ยังได้รับความเมตตาจากท่าน จะเห็นได้จากการที่ท่านได้สั่งให้นำทรัพย์สินและเครื่องใช้ต่าง ๆ ไปมอบให้เพื่อเป็นปัจจัยในการอุปโภคบริโภค จากความมีน้ำใจของท่านนี้เองทำให้กลุ่มคนพวกนี้สามารถอยู่ร่วมกันกับมุสลิมได้อย่างสงบสุข (al - Ahi, 1970 :181)

1. ปลดข้าหลวงผู้ฉ้อฉลออกจากตำแหน่ง

ด้วยนโยบายอันตรงคุณธรรมของท่าน ที่ต้องการจะลบล้างอธรรมให้หมดไปจากแผ่นดิน ทุกครั้งที่ท่านได้รับการร้องเรียนเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรมของข้าราชการหรือข้าหลวงใหญ่ในแต่ละหัวเมือง และมีหลักฐานที่จะยืนยันข้อร้องเรียนดังกล่าวได้ ท่านก็จะสั่งปลดออกจากตำแหน่งเลยในทันที คุได้จากการที่ท่านได้สั่งปลด ยะซีด อิบน์ อัล- มะฮ์ ออกจากตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ประจำอิรัก และท่านก็ได้แต่งตั้งท่านอะดีย อิบน์ อัจญอญ์เป็นข้าหลวงใหญ่ในเมืองบัสเราะแทน และเพื่อให้นโยบายการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมของท่านเป็นจริงตามที่ท่านมุ่งหวัง ท่านได้สั่งปรับเปลี่ยนตำแหน่งที่สำคัญ ๆ อย่างข้าหลวงใหญ่ในหลายหัวเมือง เช่น ได้มีคำสั่งแต่งตั้งอับดุลเราะมาน อิบน์ ซัยด์ อิบน์ อัล- คัจญอบ และแต่งตั้งอัล-ยะรย์ อิบน์ อับดุลลอฮ์เป็นข้าหลวง

ใหญ่ในคูรอซาน แต่งตั้งอับดุลอะซีซ อิบน์ อับดุลลอฮ์ ปกครองในมักกะฮ์ แต่งตั้งอูบัยกร อิบน์ มุฮัมมัด อิบน์ อัมร์ อิบน์ หัซม์เป็นข้าหลวงใหญ่ในมะดีนะฮ์ ส่งปลดอับดุลมะลิก อิบน์ อบีวาดอะฮ์ ออกจากตำแหน่ง และแต่งตั้งอัยยูบ อิบน์ ซัรฎูบิลเป็นข้าหลวงใหญ่แทน นอกจากนั้นท่านยังได้มีคำสั่งแต่งตั้งยะฟิร อิบน์ รอบีอะฮ์ ยะวิด อิบน์ อิบิหะบิบ และอุบัยดุลลอฮ์ อิบน์ อบีเยะฟิรเป็นผู้พิพากษา แต่งตั้งให้ท่านอิสมาอีล อิบน์ อับดุลลอฮ์ อัล-มัคซูมีย์ ให้ดูหัวเมืองในแถบแอฟริกาและมอรอกโค ซึ่งทุกตำแหน่งท่านได้ใช้ดุลยพินิจสับเปลี่ยนแต่งตั้งตามความเหมาะสมและเป็นธรรมชาติ ขบวนการทั้งหมดที่กล่าวมานี้แล้วแต่เป็นรูปแบบการปฏิรูประบบราชการและระบบการบริหารราชการแผ่นดินของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซีซ ที่ต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดผลไปในทางที่ดีต่อสังคมทั้งสิ้น โดยที่ท่านได้ทุ่มเทด้วยหยาดเหงื่อและแรงกายเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมมุสลิมเพื่อให้สังคมมุสลิมเป็นสังคมตัวอย่างที่แท้จริงตามพระประสงค์ของอัลลอฮ์ ผู้อภิบาลแห่งสากลโลก (Shalabi, nd : 47)

มิใช่แค่เพียงการสร้างความเป็นธรรมและบูรณะคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมมุสลิมเท่านั้นที่ท่านตั้งใจ แต่สิ่งที่ท่านต้องการให้เกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กับคุณธรรมและความยุติธรรมในสังคมก็คือ การเลิกอบายมุขทุกรูปแบบให้หมดไปจากสังคมมุสลิม ท่านได้เคยส่งสาส์นไปยังท่าน อัยยูบ อิบน์ ซัรฎูบิล ซึ่งรับตำแหน่งเป็นข้าหลวงใหญ่อยู่ในเมืองฮิยิปต์ ท่านได้ตักเตือนเกี่ยวกับเรื่องการดื่มสุราว่า "อัลลอฮ์ได้ทรงประทานอายะฮ์เกี่ยวกับการห้ามการดื่มสุราไว้ในอัล-กุรอานถึงสามอายะฮ์ ซึ่งในขั้นตอนแรกนั้นเป็นเพียงการแจ้งเตือนให้ตระหนัก เพราะคนส่วนมากจะนิยมดื่มสุรา โดยที่พระองค์ทรงแจ้งให้รู้เพียงว่า การดื่มสุรานั้นเป็นสิ่งที่ เป็นบาปแต่ก็ยังพอมีประโยชน์แฝงอยู่บ้าง แต่ก็น้อยมากโทษของมันมากกว่าประโยชน์ และในขั้นที่สองพระองค์ทรงห้ามผู้ที่มีอาการมึนเมาจากการดื่มสุราทำการละหมาด จนกว่าจะได้สติ หลายคนยังหาเวลาไปดื่มสุราในช่วงหลังการละหมาด และแล้วในขั้นตอนที่สามพระองค์ก็ทรงห้ามการดื่มสุราหรือสิ่งมึนเมาอย่างเด็ดขาดเพราะการดื่มสุรานั้นเป็นการกระทำของพวกมารร้าย จึงขอให้ทุกคนยุติเสียดังปรากฏอยู่ในพระดำรัสแห่งพระองค์ อัลลอฮ์ว่า

﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ
وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ﴾

ความว่า “ พวกเขาจะถามเจ้าเกี่ยวกับน้ำเมา และการพนันจงกล่าวเถิดว่า ในทั้งสองนั้นมีโทษมากและมีคุณหลายอย่างแก่มนุษย์แต่โทษของมันทั้งสองนั้นมากกว่าคุณ ” (อัล-บะเกาะะเราะฮ์ : 219)

และอัลลอฮ์ทรงตรัสไว้ในอีกอายะฮ์หนึ่งว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ
وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ ﴾

ความว่า “ ผู้ศรัทธาทั้งหลายจงอย่าเข้าใกล้การละหมาด ขณะที่พวกเจ้ากำลังมีนเมาอยู่ จนกว่าพวกเจ้าจะรู้สิ่งที่พวกเจ้าพูด ” (อัล- นิซาอ : 43)

และบัญญัติสุดท้ายเกี่ยวกับสุราเมรัยพระองค์อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ
مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٦٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ
أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ
ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿١٦١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا
الرَّسُولَ وَأَحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلْغُ الْمُبِينُ ﴿١٦٢﴾ ﴾

ความว่า “ ผู้ศรัทธาทั้งหลายแท้จริงสุราและการพนันและแท่นหินสำหรับเชือดสัตว์บูชา ยัญ และการเสี่ยงดีวนั้น เป็นสิ่งโสมนมอันเกิดจากการกระทำของชัยฏอน ดังนั้นพวกเจ้าจงห่างไกลจากมันเสียเพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความสำเร็จ ที่จริงชัยฏอนนั้นเพียงต้องการที่จะให้เกิดการเป็นศัตรูกันและการเกลียดชังระหว่างพวกเจ้าในสุราและการพนันเท่านั้น และมันจะหันเหพวกเจ้าออกจากการรำลึกถึงอัลลอฮ์และการละหมาด แล้วพวกเจ้าจะยุติใหม่ และพวกเจ้าจงเชื่อฟังอัลลอฮ์ และจงเชื่อฟังรสูลเถิด และพึงระมัดระวังไว้ด้วย แต่พวกเจ้าผินหลังให้ ก็พึงรู้เถิดว่าที่จริงหน้าที่ของรสูลของเรา นั้น คือ การประกาศอันชัดเจนเท่านั้น ” (อัล- มาอิดะฮ์ : 90-92)

2. นโยบายสันติภาพของอุมร์ อิบน์ अबดุลอะซิซ

ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ अबดุลอะซิซไม่ใช่เพียงแต่ปฏิรูปสังคมเท่านั้น ท่านยังได้มุ่งทางไปสู่การสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนให้กับสังคมอีกด้วย งานสร้างสันติภาพของท่านได้เริ่มส่อริศมีมากจากการเริ่มที่ระบบการบริหารงานแผ่นดิน และเมื่อการปฏิรูปภายในระบบการบริหารเป็นไปตามที่ท่านมุ่งหวัง ในขั้นต่อไปท่านก็เริ่มสร้างสันติภาพในเชิงรุกด้วยการส่งมุสลิมะฮ์ อิบน์ अबดุลอะซิซให้ถอนทหารออกจากประตูกองคอนสแตนติโนเปิล เพราะสิ่งที่ท่านต้องการเห็นในขณะนั้นคือสันติภาพและสันติสุขที่แท้จริงและเกิดขึ้นในทันที แต่ว่าข้าหลวงใหญ่ในสเปนกลับพยายามที่จะรุกเข้าสู่เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ข้างหน้าเพื่อเอาชนะและครอบครองเมืองเหล่านี้ให้ได้ ทหารเหล่านี้จึงได้รุดหน้าข้ามภูเขาบรานส์ และบุกทะลวงเข้าสู่เมืองต่าง ๆ ทางตอนใต้ของฝรั่งเศสได้สำเร็จ ครั้นเมื่อข่าวนี้ถูกรายงานมายังท่านเคาะลีฟะฮ์อุมร์ ท่านก็ได้ออกคำสั่งกำชับไปยังข้าหลวงใหญ่ในทุกหัวเมืองว่าห้ามทำลายโบสถ์และสถานที่ประกอบศาสนกิจของชาวคริสต์และสถานที่สาธารณะประโยชน์ของพวกเขาอย่างเด็ดขาด (al- Sharqāwi, nd : 165)

และสิ่งที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ अबดุลอะซิซ กำชับและมีการเน้นย้ำมากที่สุดอีกประการหนึ่งคือเรื่องเกี่ยวกับการพิพาทชาติความต่าง ๆ ท่านได้มีคำสั่งกำชับผ่านข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองต่าง ๆ ไปยัง ผู้พิพากษาให้ยึดมั่นในหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคดีความและคำสั่งต่าง ๆ ของท่านก็จะถูกนำไปสู่การปฏิบัติเลยในทันที ท่านยะหฺยา อัด- มอซานียฺได้กล่าวไว้ในเมื่อเคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ अबดุลอะซิซได้แต่งตั้งขึ้นเป็นข้าหลวงในโมซูล ท่านได้สั่งฉันให้ดูแลประชาชนด้วยความสงบสุขและอย่าได้ลงโทษผู้ใด นอกเสียจากว่าจะมีหลักฐานที่ชัดเจนเท่านั้น และในที่สุดฉันก็ได้ถอนกำลังออกจากเมืองนี้ไปโดยไม่มีการปล้นสะดมหรือทำลายทรัพย์สินของเมืองนี้แต่อย่างใด (al- Zuhaili, 1992: 178)

เคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ अबดุลอะซิซได้พยายามสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นเพื่อให้หัวเมืองต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ในความสวามิภักดิ์ด้วยความสมัครใจต่อรัฐบาลกลาง สิ่งแรกที่ท่านทำคือการประกาศขึ้นเงินเดือนแก่ข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองต่าง ๆ จากหนึ่งร้อยดีนาร์เป็นสองร้อยดีนาร์ต่อเดือน ท่านได้มีสาส์นไปยังท่านมุฮัมมัด อิบน์ กะอับ มีคำสั่งให้สร้างสัมพันธภาพมวลชนให้เป็นที่ประทับใจที่สุด ท่านได้อุปมาการทำงานของข้าราชการกับมวลชนไว้ว่า เมื่อจำเป็นต้องอยู่กับผู้น้อยก็ให้เหมือนพ่อที่เอ็นดูสงสารต่อลูก ๆ และเมื่อจำเป็นต้องอยู่กับผู้ใหญ่ก็ให้วางตัวเหมือนลูกอยู่กับพ่อ และหากต้องเข้าสังคมกับบุคคลในระดับเดียวกันก็ให้วางตัวเหมือนอยู่ร่วมกับเพื่อน ๆ ส่วนการพิจารณาลงโทษ ก็ควรจะให้เหมาะสมกับความผิดของคนนั้น ๆ และท่านได้กำชับเสมอว่าอย่าได้ลงโทษผู้ใดด้วยความโกรธ เพราะการกระทำอะไรก็ตามอารมณ์โกรธนั้นนับได้ว่าเป็นการอธรรมยิ่ง (al- Zuhaili, 1992 : 180)

ทุกครั้งที่ข้าหลวงใหญ่หัวเมืองใดหัวเมืองหนึ่งกระทำความผิด ละเมิดคำสั่งหรือละเลยต่อหน้าที่เกิดขึ้น ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ अबดุลอะซิช ไม่เคยรีบร้อนที่จะลงโทษ ท่านได้เคยมีสาส์นไปยังท่านอะดีย อิบน์ อีรฎอฮ์ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ที่เมืองบัสเราะฮ์ว่า ซึ่งก่อนหน้านี้มีข้าหลวงที่ไม่รับผิดชอบต่องานและไม่ปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมายให้ และท่านได้ขออนุญาตฉันเพื่อลงโทษบุคคลเหล่านี้ แต่ท่านอย่าเพิ่งลงโทษพวกเขา จนกว่าจะได้รับหลักฐานที่ชัดเจนว่าคำกล่าวหาดังกล่าวเป็นความจริงหรือไม่ก็ให้เขาแสดงความบริสุทธิ์ด้วยการสาบานหลังจากละหมาดอัซรี เพราะการลงโทษนั้นเป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้กระทำความผิดเท่านั้น และการพิจารณาลงโทษ(แต่เพียงสถานเบา) สำหรับอัลลฮุสแล้วจะดีกว่าการสั่งลงโทษด้วยการประหาร (al- Zuhaili, 1992 : 181)

3. กฎหมายในสมัยของอุมัร อิบน์ अबดุลอะซิช

อุมัร อิบน์ अबดุลอะซิชให้ความสำคัญเกี่ยวกับกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายอิสลาม ท่านพยายามนำกฎหมายมาปฏิบัติตามแนวทวนนะฮฺของรอซูลุลลอฮ์ คือล ๆ ไม่ว่าจะเป็นคดีอาญาและอื่น ๆ ต่อไปนี้จะขอกล่าวถึงส่วนหนึ่งของกฎหมายที่อุมัร อิบน์ अबดุลอะซิชนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เช่น

3.1 กิซอซ (ประหารฆาตกร) ในกรณีที่ฆาตกรไปสังหารผู้อื่นถึงแก่ความตาย ดังที่ท่านได้ กิซอซชาวเตอร์กซึ่งเป็นคนร้าย ฆ่าคน

3.2 ห้ามดื่มสุรา พร้อมกับกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ดื่มสุราด้วยการเฆี่ยน 40 ครั้ง (Zaid ‘Abd Karīm , 1410 : 399)

3.3 ห้ามลงโทษฐานความผิดอาญานอกจากต้องมีหลักฐานที่ชัดเจน พร้อมสาบานด้วยอัลกุรอานหลังจากละหมาดอัซรี เช่น ท่านได้เขียนสาส์นถึงอะดีย อิบน์ อีรฎอฮ์ เป็นข้าหลวงใน รัสเราะ เกี่ยวกับมีชายคนหนึ่งเสียบชีวิต และอุมัรสั่งให้อะดีย สอบสวนคนร้ายหาหลักฐานให้ชัดเจน ก่อนที่จะลงโทษ (Ibrahim Yahyā, nd :695) นอกจากนี้ต้องมีพยาน 2 คน ถึงจะกิซอซได้ และไม่เพียงพอที่จะลงโทษกิซอซด้วย 50 คนมาสาบานโดยไม่หลักฐาน อุมัรยึดมั่นด้วยหลักการ “ หลักฐานสำหรับผู้ที่ถูกกล่าวหา และการสาบานนั้นสำหรับผู้ปฏิเสธ ” (Sayid Sābiq, 1985 : 587)

3.4 ฝากขังผู้กระทำความผิดสามวัน หลังจากนั้นพิจารณาโทษ

3.5 ห้ามลงโทษชาวซิมมีย เนื่องจากไม่จ่ายภาษีที่ดินให้แก่รัฐ

3.6 คืนทรัพย์สินที่ได้รับด้วยการขโมย เช่น มีชาวซิมมีย คนหนึ่งมาร้องเรียนแก่อุมัรว่า ที่ดินของเขาถูกยึดครองโดยอับบาส อิบน์ วะลีด เมื่ออุมัรได้รู้เรื่องนี้ท่านก็ได้เรียก อับบาสและ กล่าวว่ จงคืนที่ดินของเขาเถิด (Chalabi Muhammad, nd : 229)

3.7 เมื่อชาวคริสเตียนถูกฆ่าโดยความผิด ผู้ฆ่านั้นต้องจ่ายดิเยะ (จ่ายสินไหมให้แก่ทายาท

ของผู้ตาย) ครั้งหนึ่งของคำจ่ายของคนมุสลิม (Sayid Sābiq, 1985 : 564)

4. การเผยแพร่ศาสนาอิสลาม

แม้ท่านจะมีภาระในการจัดระบบการบริหารงานภายในของท่าน เพื่อประสิทธิภาพในการทำงานและดูแลประชาชน แต่ท่านก็ไม่เคยเพิกเฉยต่อการเผยแพร่ศาสนา การเผยแพร่และให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ท่านไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในรัฐอิสลามเท่านั้น แต่ท่านยังมุ่งมั่นที่จะเผยแพร่ศาสนาอิสลามออกสู่ประชาชาติโดยเฉพาะประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศอิสลาม ท่านได้ส่งสาส์นเชิญชนกษัตริย์ผู้ปกครองในเมืองต่าง ๆ ให้เข้ารับนับถืออิสลามอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้จากการที่ท่านได้ส่งท่าน อิบну อับดุลอะอูลา ให้ไปเชิญชนพระเจ้าหลุยส์ที่ 3 จักรพรรดิแห่งอาณาจักรโรมันตะวันออกให้เข้ารับนับถืออิสลาม การส่งสาส์นไปยังพระเจ้าหลุยส์ ชาห์แห่งอินเดีย และกษัตริย์ผู้ครองแคว้นชมพูทวีปพระองค์นี้ก็เข้ารับนับถืออิสลามตามการเรียกร้องของท่าน (Ahmad al Sidqi, 1992 : 288-289) การเรียกร้องของท่านเป็นไปด้วยความรับผิดชอบ โดยไม่มีจุดประสงค์อื่นใดแอบแฝงอยู่เลย.

การบริหารงานด้านทรัพย์สิน

ท่านอุมร์ อิบну อับดุลอะซิช ได้ให้หลักการเกี่ยวกับการบริหารทรัพย์สินด้วยภาพรวมไว้ว่าทรัพย์สินทั้งหมดเป็นของอัลลอฮ์และพระองค์ทรงให้มนุษย์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดอำนาจจากอัลลอฮ์มาเป็นผู้ดูแลเท่านั้น ดังเช่นที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ وَءَاتَوْهُمْ مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي ءَاتَاكُمْ ﴾

ความว่า “ และจงบริจาคแก่พวกเขาซึ่งทรัพย์สินสมบัติของอัลลอฮ์ที่พระองค์ทรงประทานแก่พวกเขา ” (อัล-นูร์ : 33)

และอัลลอฮ์ทรงตรัสไว้ในอีกอายะฮ์หนึ่งว่า

﴿ ءَامِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ

ءَامِنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفِقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٥١﴾ ﴾

ความว่า “ พวกเจ้าจงศรัทธาต่ออัลลอฮ์และรสูลของพระองค์ และจงบริจาคในทางของอัลลอฮ์จากสิ่งที่พระองค์ทรงทำให้พวกเจ้าเป็นตัวแทนของมัน ดังนั้นบรรดาผู้ศรัทธาและบรรดาผู้บริจาคในหมู่พวกเจ้านั้นสำหรับพวกเขาเหล่านั้นจะได้รับรางวัลอันใหญ่ยิ่ง ” (อัล-อะดีต : 7)

ประชาชาตินี้นับว่าเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ในการครอบครองทรัพย์สินสมบัติ ท่านอุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิซวางกฎการบริหารงานในด้านทรัพย์สินไว้ว่า รัฐบาลเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ในการบริหารทรัพย์สินสมบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมให้ได้มากที่สุด ซึ่งก็ไม่ได้ขัดแย้งต่อบัญญัติของอัลลอฮ์แต่อย่างใด ” (Muhammad, 1988: 131)

เคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิซ ได้ให้ความสำคัญต่อบุคคลทุกระดับชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนยากจนอนาถา ท่านจะให้การดูแลทุกข์สุขของพวกเขาในทุกเรื่องทุกกรณี แม้กระทั่งการจัดหาคู่เพื่อแต่งงาน โดยฝ่ายชายไม่สามารถที่จะหาเงินมาให้กับฝ่ายหญิงได้ ท่านก็จะให้การช่วยเหลือด้วยการนำเงินจากคลังหลวงมาช่วยเหลือแก่พวกเขาเหล่านี้ ในบันทึกของท่าน มุฮัมมัด อิบน์ ซะดีได้บันทึกไว้ว่า วันหนึ่งได้มีการนำหนังสือจากท่านเคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิซ มาอ่านในมัสยิดกุฟะฮ์และฉันก็ได้มีโอกาสรับฟังการอ่านหนังสือฉบับนี้ด้วย ในหนังสือนั้นได้กล่าว ว่า บุคคลใดที่มีหนี้สินที่ต้องชำระแต่เขาเองไม่สามารถที่จะชำระคืนได้ ก็จงนำทรัพย์สินจากกองคลังมามอบให้เพื่อนำไปใช้ได้ และบุคคลใดที่ต้องการจะแต่งงานแต่ไม่สามารถหาเงินมาเป็นมะหฺร์²⁰ ได้ จงใช้ทรัพย์สินจากคลังหลวงมามอบให้เพื่อเป็นค่ามะหฺร์ให้กับพวกเขา ”

นี่คือส่วนหนึ่งจากนโยบายการช่วยเหลือและปฏิรูปสังคมของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิซ เพราะท่านเองพยายามมองปัญหาสังคม ด้วยวิสัยทัศน์อันยาวไกล ท่านได้มองปัญหาด้วยปัญญา และหาทางป้องกันปัญหา ด้วยการพยายามแก้ที่ต้นเหตุเป็นหลัก หลักการบริหารทรัพย์สินของท่านนับได้ว่ามีส่วนในการช่วยเหลือสังคมได้ถูกต้อง โดยเฉพาะปัญหาเล็กๆ อย่างมะหฺร์ การแต่งงาน บางครั้งมีการตั้งไว้ด้วยเงินจำนวนมาก จนบางคนไม่สามารถที่จะเสาะแสวงหามาได้ หากไม่ได้รับการช่วยเหลือ ปัญหาทางสังคมก็จะตามมาอย่างที่ไม่มีการคาดคิดมาก่อน ซึ่งก็จะสร้างปัญหาให้กับสังคมมากที่สุด (al- Humaidi, 1998 : 139)

เคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิซพยายามสร้างความใกล้ชิดกับผู้คนในสังคมทุกระดับชั้น ท่านได้พยายามลดช่องว่างระหว่างบุคคลให้น้อยลงมากที่สุด ด้วยการพยายามยกฐานะทางสังคมให้กับผู้ที่อ่อนแอเพื่อจะให้เกิดความเสมอภาคในสังคมและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ท่านจึง

²⁰ มะหฺร์ คือ สิ่งที่ฝ่ายชายมอบให้ฝ่ายหญิงเนื่องในวันพิธีมงคลสมรส ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ถูกต้องในหลักการอิสลาม จะมอบให้ในวันทำพิธีหรือหลังจากการทำพิธี ซึ่งตรงกับภาษาไทยว่า “สินสอด” ทรัพย์สินดังกล่าวนี้ จะตกเป็นของฝ่ายหญิงอย่างถูกต้องโดยชอบธรรม

เล็งเห็นว่าทรัพย์สินเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชาติในสังคมให้ดีขึ้น (al- Humaidi, 1998 : 139)

1. การแต่งตั้งผู้ที่มีความรู้อัล-กุรอานให้เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวง

ในการคัดเลือกข้าราชการ ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิชจะพิจารณาคัดเลือกผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับอัล-กุรอานที่ดีที่สุดเพื่อมาดำรงตำแหน่งก่อนเป็นอันดับแรก แต่หากไม่มีบุคคลเหล่านี้ก็จะคัดเลือกรองลงมาตามลำดับความเหมาะสม เพราะในอัลกุรอานได้มีการแนะนำระบบการบริหารงานบุคคลไว้อย่างละเอียดผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอาน เขาก็จะสามารถบริหารงานบุคคลและงานด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากพระดำรัสแห่งอัลลอฮ์เกี่ยวกับการบริหารทรัพย์สินโดยเฉพาะทรัพย์สินของเด็กกำพร้า (Muhammad, 1988 : 157) ดังที่อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ وَءَاتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَيْرَ بِالْظَلِيمِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ۝ ﴾

ความว่า “ และจงให้แก่บรรดาเด็กกำพร้า ซึ่งทรัพย์สินสมบัติของพวกเขา และจงอย่าเปลี่ยนแปลงของเลวด้วยของดี และจงอย่ากินทรัพย์สินของพวกเขาพร้อมกับทรัพย์สินของพวกเขาเจ้า แท้จริงมันเป็นบาปอันยิ่งใหญ่ ” (อัล- นิซาอ : 2)

และอัลลอฮ์ได้ทรงตรัสไว้ในอีกอายะฮ์หนึ่งว่า

﴿ وَأَبْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ ءَانَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا ۚ وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ۚ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝ ﴾

ความว่า “ และจงทดสอบบรรดาเด็กกำพร้าดู จนกระทั่งพวกเขาบรรลุนิติสมรส ถ้าพวกเขาเห็นว่าในหมู่พวกเขานั้นมีไหวพริบริบรึผิดรู้ถูกแล้วจงมอบทรัพย์สินของพวกเขาให้แก่พวกเขาไป และจง

อย่ากินทรัพย์สินโดยฟุ่มเฟือย และรีบเร่งก่อนที่พวกเขาจะเติบโต และผู้ใดเป็นผู้มั่งมีก็จงตวงวันเสีย และผู้ใดเป็นผู้ยากจนก็จงกินโดยชอบธรรม ครั้นเมื่อพวกเขาได้มอบทรัพย์สินของพวกเขาให้แก่พวกเขาไปแล้ว ก็จงให้มีพยานยืนยันแก่พวกเขา และเพียงพอแล้วที่อัลลอฮ์เป็นผู้ทรงสอบสวน”

(อัล- นิซาอ : 6)

รูปแบบการบริหารทรัพย์สินอีกประการหนึ่งอัลลอฮ์ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا

وَأَرْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝٥﴾

ความว่า “ และจงอย่าให้แก่บรรดาผู้โง่เขลา ซึ่งทรัพย์สินของพวกเขาที่อัลลอฮ์ทรงให้เป็นสิ่งค้ำจุนแก่พวกเขาและจงให้ไปจ้อยังชีพและเครื่องนุ่งห่มแก่พวกเขาในทรัพย์สินนั้น และจงกล่าววาจาแก่พวกเขาอย่างดี ”

(อัล- นิซาอ : 5)

2. ไม่พิจารณาบุคคลผู้ตั้งภาคีเข้าดำรงตำแหน่ง

ส่วนการพิจารณาบุคคลให้เข้าดำรงตำแหน่งที่ทำงานเข้มงวดมากที่สุด คือไม่นำผู้ที่ตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ให้ดำรงตำแหน่ง เคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร อิบน์ อับดุลอะซิซจะไม่แต่งตั้งคนที่ตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ดำรงตำแหน่งหรือแม้แต่คนรับใช้เคาะลีฟะฮ์และหากท่านทราบว่ามีคนกลุ่มนี้อยู่ในตำแหน่งใดท่านก็จะปลดออกจากตำแหน่งเลยในทันที เพราะท่านถือว่าบุคคลกลุ่มนี้เป็นพวกโสมม เป็นกลุ่มของมารร้ายซึ่งก็สอดคล้องกับพระดำรัสแห่งอัลลอฮ์ที่ทรงตรัสว่า

﴿ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ۝١٠٣ الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَّهُمْ

فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ۝١٠٤﴾

ความว่า “ จงกล่าวเถิดว่า (มุฮัมมัด) เราจะแจ้งแก่พวกท่านใหม่ ถึงบรรดาที่ขาดทุนใน การงาน คือบรรดาผู้ที่การชวณชววยของพวกเขาสูญสิ้นไป ในการมีชีวิตในโลกนี้และพวกเขาคิดว่าแท้จริงพวกเขาได้ปฏิบัติความดีแล้ว ” (อัล- กะฮฟ : 103-104)

3. ไม่มีการผ่อนปรนต่อผู้นำที่กระทำความผิด

แม้ท่านเคาะลีฟะฮ์ จะพยายามบริหารงานบุคคลกร อย่างรอบคอบ แต่กระนั้นความผิดพลาดก็ยังคงเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบรรดาข้าราชการระดับสูง และความผิดที่เกิดขึ้นจากข้าราชการหรือเสนาบดีระดับสูงก็มีหลากหลายรูปแบบ บางครั้งเกิดจากการล่วงละเมิดหลักการของอิสลาม ทุกครั้งที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิซ ก็จะสั่งให้ดำเนินการไปตามเหตุตามผล ดำเนินการไปตามลักษณะของความผิด และให้ความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย โดยไม่มีการลำเอียง เพราะหากมีความลำเอียงเกิดขึ้น หรือดำเนินการออกไปโดยปราศจากความยุติธรรมความเดือดร้อนก็จะตกแก่ประชาชน (Muhammad, 1988: 161) ฉะนั้นทุกครั้งที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรต้องการลงโทษผู้กระทำความผิด ท่านก็จะฝากขังก่อนเป็นเวลาสามวัน หลังจากนั้นก็จะนำมาพิจารณาลงโทษ การที่ท่านทำเช่นนี้ก็เพื่อเป็นการผ่อนระยะเวลาโดยไม่ลงโทษผู้กระทำความผิดในขณะที่กำลังมีอาการโรครุนแรง ซึ่งนับได้ว่าเป็นวิธีการตัดสินลงโทษที่ควรแก่การยกย่องเป็นอย่างยิ่ง (al- Dhahabi, 1992 : 133)

ในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรมีเจ้าหน้าที่รักษาความสงบอยู่ประมาณสามร้อยคนและตำรวจอีกประมาณสามร้อยคน บุคคลเหล่านี้จะรับหน้าที่รักษาและปกป้องความมั่นคงของชาติ ท่านเคาะลีฟะฮ์จะดูแลและให้ค่าตอบแทนต่อเจ้าหน้าที่เหล่านี้เป็นอย่างดี โดยให้ค่าตอบแทนประมาณสิบดิเนาร์ต่อเดือน (al- Dhahabi ,1992:136)

4. การพิจารณาให้ค่าตอบแทนการทำงานของข้าราชการ

ในการพิจารณาให้ค่าตอบแทนแก่ข้าราชการหรือเสนาบดีต่าง ๆ ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิซ จะพิจารณาให้แต่ละคนทำงานและรับเงินเดือนแค่เพียงตำแหน่งเดียว แม้จะรับภาระงานสองตำแหน่งก็ตาม ซึ่งนโยบายดังกล่าวจะเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นได้มีโอกาสเข้ามาแสดงความสามารถ และเพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณไปในตัวอีกด้วย (Muhammad, 1988: 141)

5. การจัดสรรงบประมาณเพื่อช่วยเหลือประชาชน

ในบางกรณีก็เกิดภาวะฉุกเฉินขึ้น โดยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือข้าหลวงใหญ่ที่วาระการอยู่ไม่อาจจะแก้ปัญหาได้ รัฐจะต้องสำรองงบประมาณเพื่อคอยช่วยเหลือประชาชนไว้จำนวนหนึ่ง ซึ่งภาวะดังกล่าวอาจจะเกิดจากหลากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเกิดจากการบริหารเศรษฐกิจที่ล้มเหลวรัฐบาลกลางจึงต้องจัดสรรกระจายงบประมาณส่วนนี้ไปช่วยเหลือ อย่างกรณีที่มีข้าหลวงใหญ่ท่านหนึ่งได้รายงานเข้ามาว่า มีกองทหารจากซีเรียซึ่งได้เดินทัพผ่านเรือกสวนไร่นาของประชาชน และ

ทหารเหล่านี้ก็ได้สร้างความเสียหายให้กับไร่นาของชาวบ้านเป็นจำนวนมาก จึงต้องการงบประมาณเพื่อฟื้นฟูช่วยเหลือเป็นการด่วน ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรก็เลยจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลางไปให้ความช่วยเหลือทันที(Muhammad, 1988: 142)

6. ห้ามนำทรัพย์สินของรัฐไปเป็นรางวัลแก่กวี

เมื่อท่านอุมัยรได้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ท่านได้สั่งห้ามการนำเงินจากคลังหลวงไปเป็นเงินรางวัลแก่บรรดากวี มีบันทึกไว้ว่า วันหนึ่งมีกวีคนหนึ่งเข้ามายื่นหน้าประตูบ้านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซิช ตามบันทึกได้รายงานว่า ท่านไม่อนุญาตให้กวีคนนั้นเข้าไปในบ้านของท่าน ท่านได้กล่าวกับกวีคนนั้นว่า ความเป็นกวีของท่าน จะไม่มีสิทธิ์ที่จะได้รับค่าตอบแทนจากคลังหลวงอีกแล้ว (Muhammad, 1988: 135)

นอกจากงบประมาณเพื่อการบริหารงานบุคคลแล้ว ในอีกด้านหนึ่งที่ท่านอุมัยร อิบน์อับดุลอะซิชให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ ด้านการทหารเพราะท่านตระหนักดีว่า ทหารคือส่วนสำคัญที่สุดสำหรับการปกป้องคุ้มครองดูแลความสงบสุขของประชาชนภายในประเทศ เพราะหากปราศจากการปกป้องดูแลของทหารแล้วอาณาจักรก็จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรได้จัดงบประมาณเพื่อการทหารโดยเฉพาะ นอกจากนี้ในบางกรณีท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรจะเข้ามาสั่งการและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตัวท่านเอง ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกรุงคอนสแตนติโนเปิลซึ่งมีทหารมุสลิม นายหนึ่งถูกทหารโรมันตะวันตกจับเป็นเชลยศึก ทหารคนนี้เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญและศรัทธาในศาสนาอย่างมาก ซึ่งก็สร้างความไม่พอใจให้แก่จักรพรรดิโรมันเป็นอย่างมากพระองค์พยายามบีบบังคับเพื่อให้ทหารคนนี้จะทิ้งศาสนาอิสลามและให้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ แต่เมื่อได้รับการปฏิเสธ นายทหารผู้นี้ก็ถูกข่มขู่ว่าจะถูกทรมานด้วยวิธีการต่าง ๆ ครั้นเมื่อข่าวดังกล่าวมาถึงหูของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร ท่านจึงรับส่งสาสน์ไปยังจักรพรรดิโรมันในทันที ซึ่งสาสน์ดังกล่าวมีใจความว่า "ข้าพเจ้าได้รับรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ท่านได้กระทำต่อทหารมุสลิมของข้าพเจ้าอย่างโหดเหี้ยมแล้ว ข้าพเจ้าขอสาบานต่อเอกองค์อัลลอฮ์ว่า หากพวกท่านไม่ส่งทหารของข้าพเจ้ากลับคืนมายังกองทัพของข้าพเจ้าในทันทีที่ได้รับสาสน์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าจะส่งกองกำลังอันเข้มแข็งของข้าพเจ้าไปบดขยี้กองกำลังของท่านทันที เมื่อพระองค์ได้รับสาสน์ของท่านอุมัยร พระองค์ก็รีบรับเสาสันและจัดส่งทหารที่เป็นเชลยศึกกลับไปยังกองทัพมุสลิม (Muhammad, 1988: 144)

7. การใช้จ่ายเพื่อการประกอบพิธีฮัจญ์

ทุกปีเมื่อเข้าสู่เทศกาลฮัจญ์ประเทศมุสลิมจะส่งตัวแทนกลุ่มหนึ่งไปยังมักกะฮ์เพื่อเข้าร่วมการประกอบพิธีฮัจญ์ ในปี ฮ.ศ 99 ท่านอุมัยร มุฮัมมัด กิบน์ อุมัยร อิบน์ ฮัมม์ ได้รับการแต่งตั้ง

ให้เป็นตัวแทนในการเข้าร่วมการประกอบพิธีฮัจญ์กับประชาชาติมุสลิม โดยได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเดินทางทั้งหมดจากคลังหลวง (Muhammad, 1988: 145)

8. การบูรณะสถานที่คุมขังนักโทษ

ในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซีซได้มีการบูรณะสถานที่คุมขังหรือสถานกักกันนักโทษให้ดีขึ้นกว่าที่เคยเป็นอยู่ และมีคำสั่งให้พิจารณาวางระเบียบสถานที่คุมขังเสียใหม่ให้เกิดความเหมาะสม ดังต่อไปนี้คือ

1. ท่านได้สั่งให้มีการแยกการกักขังนักโทษออกไปตามประเภทของความผิด สั่งห้ามการนำนักโทษมาขังรวมไว้ในที่เดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่ทำผิดประเด็นกับโทษฐานในความผิดอื่น ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับบัญญัติแห่งอัลลอฮ์ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطُنَ ﴾

ความว่า “ และจงอย่าเข้าใกล้ชนิดบรรดาสิ่งชั่วช้า ทั้งที่เปิดเผยและที่ปกปิด ”

(อัล-อันอาม : 151)

2. ให้แยกผู้ถูกคุมขังชายและหญิงออกจากกัน เพราะอัลลอฮ์ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ﴾

ความว่า “ และพวกเจ้าอย่าเข้าใกล้การผิดประเดณี แท้จริงมันเป็นการลามกและทางกันชั่วช้า ” (อัล- อิศรอฮ์ : 32)

3. ผู้ที่ทำหน้าที่ควบคุมผู้ถูกคุมขังจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการไว้วางใจ ไม่รับสินบนทุกรูปแบบ ท่านได้เตือนเสมอว่า อัลลอฮ์ทรงสาปแช่งผู้ที่รับสินบน ในบันทึกของเขาบาน ได้บันทึกไว้ว่า ท่านรซูลุลลอฮ์ คือลฯ ได้กล่าวไว้ว่า “ อัลลอฮ์ทรงสาปแช่งการให้สินบน ทั้งผู้ให้และผู้รับ และกิจกรรมที่เกิดจากการติดสินบนทุกประเภท ” (Muhammad, 1988: 147)

9. การพิจารณาใช้จ่ายงบประมาณประจำปี

เคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซีซได้จัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปีโดยการพิจารณาจัดสรรไปตามความจำเป็น โดยใช้หลักผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยที่ท่านจะพิจารณา

ตามลำดับความจำเป็นและรองลงมาตามลำดับ มีอยู่ครั้งหนึ่งข้าหลวงจากหิญาซได้เสนอขอ
งบประมาณเพื่อซ่อมแซมผ้าคลุมกะบะซี แต่ก็ได้รับการปฏิเสธจากท่าน โดยที่ท่านได้ให้เหตุผลว่า
การให้อาหารและเครื่องดื่มแก่คนยากจนยังมีความจำเป็นกว่า (Muhammad, 1988: 137)

10. ห้ามลงโทษแก่ชาวซิมมีย

เคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺได้ห้ามลงโทษชาวซิมมียเพราะภาวี่ที่ดิน ดังเช่นในสมัยท่านรอซูลุลลอฮ์
ศ็อล ฯ ได้ปฏิบัติห้ามลงโทษมนุษย์เพราะภาวี่ที่ดิน ฮิซาม อิบน์ อูรวะฮ์ได้กล่าวว่า ชะอิด อิบน์
ซัยด์ได้เดินผ่านทางซึ่งมีประชาชนกลุ่มหนึ่งกำลังถูกตอกแดดในแผ่นดินซาม เขาได้ถามว่า อะไรที่
เกิดขึ้นกับพวกเหล่านี้? ผู้ชายคนหนึ่งได้ตอบว่า พวกเขาทั้งหลายถูกตอกแดดเพราะไม่ยอมจ่าย
ภาวี่ เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ชะอิดรู้สึกเกลียดอย่างมาก (Muhammad , 1988 : 108)

นโยบายการสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคมอีกประการหนึ่งคือ ทุกครั้งก่อนที่จะ
อนุญาตให้ทำศึกกับพวกเคาะวาริจญ์ ท่านได้มีสาส์นถึงพวกเขา เพื่อตักเตือนพวกเขาให้ตระหนัก
ถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งอันจะก่อให้เกิดความแตกแยกทางสังคม โดยเน้นให้พวกเขายึดมั่น
ต่ออัล-กุรอานและซุนนะฮ์ของท่านนบี ศ็อล ฯ โดยที่ท่านได้กล่าวว่กับพวกเขาเหล่านั้นไว้ว่า “
ข้าพเจ้าอยากเชิญชวนพวกท่านทั้งหลายให้ยึดมั่นด้วยอัล-กุรอานและหะดีษรอซูลุลลอฮ์ ศ็อล ฯ ดังที่
อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ اذْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِ لَهُمْ
بِآلَتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ
أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴾

ความว่า “ จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าสุเจ้าโดยสุตซุมและการตักเตือนที่ดี และจง
โต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า แท้จริงพระเจ้าของเจ้านั้นพระองค์ทรงรู้ดียิ่งถึงผู้ที่หลงทางของ
พระองค์ และพระองค์ทรงรู้ดียิ่งถึงบรรดาผู้ที่อยู่ในทางที่ถูกต้อง ” (อัล-นะฮ์ : 125)

และพระองค์ทรงตรัสไว้ในอีกอายะฮ์หนึ่งว่า

﴿ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ
وَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُخِيطٌ ﴾

ความว่า “ จงอย่าเป็นบรรดาผู้ที่ออกจากหมู่บ้านของพวกเขาไปด้วยความหึงผยองและ
โอ้อวดผู้คน และขัดขวางให้เขวออกจากทางของอัลลอฮ์ และอัลลอฮ์นั้นทรงปกป้องสิ่งที่พวกเขา
กระทำ ” (อัล-อัมฟาล : 47)

และในอีกอายะฮ์หนึ่งพระองค์ทรงตรัสว่า

﴿ تِلْكَ الدَّارُ الْأَخْرَىٰ جَعَلَهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ
وَلَا فِسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾

ความว่า “ นั่นคือ ที่พำนักแห่งอาคีเราะฮ์เราได้เตรียมมันไว้สำหรับบรรดาผู้ที่ไม่ปรารถนา
หยิ่งผยองในแผ่นดิน และไม่ก่อการเสียหายและไถ่ปลายยอมเป็นของบรรดาผู้ยำเกรง ”

(อัล- เกาะคือศ : 83)

แต่ว่าพวกเขาจะวางใจกลับไม่ยอมตอบรับ พวกเขายังคงปิดล้อมรอบนครกุฟะฮ์ภายใต้การ
นำของซุฮัยบหรือบัศฎอม หลายต่อหลายครั้งที่ท่านอุมัรพยายามหลีกเลี่ยงการทำสงครามกับพวก
เขา ท่านได้ให้จัดมีคนนำลาสน์ของท่านไปยังพวกเขาโดยเตือนพวกเขาว่า “ ข้าขอตักเตือนพวกท่าน
ทั้งหลายว่า จงยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ดังที่พระองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۗ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ بَلِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ
لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۗ ﴾

ความว่า “ ผู้ใดยำเกรงอัลลอฮ์ พระองค์ก็จะทรงหาทางออกให้แก่เขา และจะทรง
ประทานปัจจัยยังชีพแก่เขาจากที่ที่เขาไม่ได้คาดคิด และผู้ใดมอบหมายแต่อัลลอฮ์พระองค์ก็จะทรง
เป็นผู้พอเพียงแก่เขา แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทราบบรรลุในกิจการของพระองค์โดยแน่นอน สำหรับทุก
สิ่งทุกอย่างนั้นอัลลอฮ์ทรงกำหนดกฎเกณฑ์ไว้แล้ว ” (อัล- ฏอลาก : 2-3)

และพระองค์ทรงตรัสไว้อีกว่า

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ
إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ ﴾

ความว่า “ และผู้ใดเล่าจะอธรรมยิ่งกว่าผู้กล่าวเท็จต่ออัลลอฮ์ด้วยปากของพวกเขา ขณะที่เขาถูกเชิญชวนสู่อิสลาม และอัลลอฮ์นั้นจะไม่ชี้แนะทางที่ถูกต้องแก่หมู่ที่อธรรม ” (อัล-ค็อฟ : 7)

ข้าพเจ้า(อุมัร)ขอเชิญชวนท่านทั้งหลายสู่แนวทางแห่งอัลลอฮ์ ขอเชิญชวนท่านสู่ทางนำแห่งอิสลามสู่การปฏิบัติศาสนกิจด้วยการละหมาด จ่ายซะกาต สู่การปฏิบัติในสิ่งที่ดีหลีกเลี่ยงความชั่วช้า และใคร่ขอเชิญชวนพวกท่านทั้งหลายให้หลีกเลี่ยงจากการปะทะกันระหว่างมุสลิมด้วยกัน ซึ่งจะยังผลแต่จะก่อให้เกิดการนองเลือดขึ้นในหมู่มุสลิมเท่านั้น อัลลอฮ์ทรงตรัสไว้ในอีกอายะฮ์หนึ่งว่า

﴿ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿٣﴾ ﴾

ความว่า “ และหากพวกท่านผินหลังให้ แท้จริงฉันกลัวแทนพวกท่านซึ่งการลงโทษในวันอันยิ่งใหญ่ ” (ฮุด : 3)

และพระองค์ทรงตรัสไว้อีกว่า

﴿ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ۖ وَسُبْحٰنَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ ﴾

ความว่า “ จงกล่าวเถิดมุฮัมมัด นี่คือนำทางของฉัน ฉันเรียกร้องไปสู่อัลลอฮ์อย่างประจักษ์แจ้งทั้งตัวฉันและผู้ปฏิบัติตามฉัน และมหาบริสุทธิ์แห่งอัลลอฮ์ฉันมิได้อยู่ในหมู่ผู้ตั้งภาคี ”

(ยูซุฟ : 108)

การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ

เคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบนุ อับดุลอะซิชได้พยายามใช้นโยบายทางเศรษฐกิจเข้ามาแก้ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ ด้วยการลดปัญหาความยากจนทางสังคม และยกระดับฐานะการเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น พยายามลดภาวะความยากจนทางสังคมให้น้อยลง จนกระทั่งขอทานที่มีอยู่ในสังคมสมัยนั้นลดน้อยลงตามลำดับ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ดีขึ้น อัล - อะษีบีกล่าวไว้ในบันทึกของท่านว่า “ อุมัยรไม่ยอมเสียชีวิตจนกว่าท่านจะได้สร้างความมั่งคั่งให้กับผู้คนได้เสียก่อน” ท่านได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านทรัพย์สินแก่ชายผู้หนึ่งจนกระทั่งชายผู้นั้นมีฐานะดีขึ้น ชายผู้นั้นถึงกับกล่าวออกมาว่า “อุมัยรได้สร้างความมั่งคั่งให้กับผู้คน” (Muhamad ‘Abd Latif, 1984 : 179) ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบนุ อับดุลอะซิชได้มีศาสน์ไปยังอะดีย อิบนุ อับรฎอฮ์ โดยสั่งให้ทำการเพาะปลูกในสถานที่แห่งหนึ่งโดยให้ใช้สถานที่จากสามในสี่ของพื้นที่ทั้งหมดสำหรับการเพาะปลูก

ลักษณะการบริหารงานทางด้านเศรษฐกิจของท่านเคาะลีฟะฮ์ อุมัยร อิบนุ อับดุลอะซิช อีกตัวอย่างหนึ่งที่ควรแก่การนำมากล่าวในที่นี้คือ ครั้งหนึ่งท่านได้มีศาสน์ไปยังอบีบักร อิบนุ มุฮัมมัด อิบนุ อัมร์ ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่มะดีนะฮ์ โดยสั่งให้ข้าราชการทั้งหมดรู้จักประหยัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับการใช้เชื้อเพลิงและกระดาษ ท่านได้แนะนำให้รู้จักการใช้ภาษาในการเขียนหนังสือ โดยเน้นให้รู้จักการใช้ข้อความที่รวบรัดและเข้าใจง่าย นอกจากนั้นท่านได้สั่งให้ข้าราชการทั้งหมดอย่าได้ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยไม่ว่าจะเป็นคาวอาหาร เครื่องดื่มเครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ควรเน้นความประหยัดเป็นหลักเพื่อให้สอดคล้องกับบัญญัติแห่งอัลลอฮ์ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ يٰبَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا
وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴾ (๓๑)

ความว่า “ ลูกหลานอาดัมเอ๋ย จงแต่งกายให้ดูสวยงามทุกครั้งเมื่อเข้ามัสยิด และจงกินและจงดื่มและจงอย่าฟุ่มเฟือย แท้จริงพระองค์ไม่ชอบบรรดาผู้ที่ฟุ่มเฟือย ” (อัล-อะรอฟ : 31) (al- Humaidi, 1998 : 215-216) นโยบายทางเศรษฐกิจของท่านอีกประการหนึ่งที่ต้องการลดภาระของประชาชนให้น้อยลง คือการที่ท่านได้ประกาศยกเลิกภาษีบางประเภทลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ภาษีที่เป็นเพียงสิ่งเล็ก ๆ น้อยที่ไม่ควรจัดเก็บ เพื่อให้สอดคล้องกับบัญญัติแห่งอัลลกุที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ ﴾

ความว่า “ และจงอย่าให้ขาดแก่เพื่อนมนุษย์ซึ่งบรรดาสิ่งของของพวกเขา และจงอย่าก่อความเสียหายในแผ่นดิน ” (อัล- อะรอฟ : 85)

นอกจากนี้ท่านได้ประกาศลดภาษีอูฐ²¹ ซึ่งเคยเป็นภาษีที่รัฐเคยจัดเก็บจากประชาชนในอัตราส่วนร้อยละสิบ แต่จะเปิดโอกาสให้มุสลิมร่วมบริจาคทรัพย์สินเข้าคลังหลวงแทน โดยจะมีการบันทึกรายชื่อผู้ร่วมบริจาคไว้เป็นหลักฐานแทน แต่ถึงกระนั้นรายได้ของรัฐก็ได้ลดลงแต่อย่างใด

ท่านยะหฺยา อิบน์ ซะอีดได้กล่าวว่ครั้งหนึ่งท่านได้รับการแต่งตั้งจากท่าน เคาะลีฟะฮฺอุมัร อิบน์ อับดุลอะซิซให้เป็นผู้แทนรัฐบาลนำสิ่งของไปบริจาคให้กับชาวแอฟริกัน แต่แล้วเมื่อท่านเดินทางถึงไปยังที่นั่น กลับไม่พบว่ามีผู้มารับบริจาคของที่ทางราชการจัดส่งมาแม้แต่สักคนเดียว เมื่อสอบถามจากชาวเมืองก็ได้ความว่า ขณะนี้เศรษฐกิจและรายได้ของชาวเมืองดีมาก ซึ่งเกิดจากนโยบายการผ่อนปรนของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัรนั่นเอง ซึ่งสร้างความประหลาดใจให้กับท่านยะหฺยาเป็นอย่างมาก (Ibn 'Abd al- Hakam, 1927: 69)

1. รายได้ของรัฐในสมัยของอุมัร อิบน์ อับดุลอะซิซ

ในสมัยของเคาะลีฟะฮฺผู้ทรงธรรมทั้งสี่ ได้มีการวางกรอบแนวคิดไว้อย่างรวม ๆ ว่าทรัพย์สินของรัฐทั้งหมดคือทรัพย์สินของประชาชน ประชาชนทุกคนมีสิทธิในทรัพย์สินดังกล่าว ครั้นเมื่อถึงสมัยปกครองของท่านอุมัร อิบน์ อับดุลอะซิซ ท่านก็ยังคงนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินของรัฐ ท่านได้มีหนังสือร้องขอเอกสารเกี่ยวกับบันทึกการบริหารจัดการชะกาตจากครอบครัวของ อุมัร อิบน์ ฮิซาม ซึ่งขณะมีถิ่นพำนักอยู่ที่มะดีนะฮฺ เมื่อท่านได้รับเอกสารฉบับนี้มาท่านก็ได้มอบให้กับ อิบน์ ซุฮัยรีย เพื่อนำไปสานต่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ นอกจากนี้บันทึกเกี่ยวกับชะกาตแล้วในเอกสารดังกล่าวยังมีการบันทึกเกี่ยวกับรายได้ของรัฐ โดยบันทึกรายได้ของรัฐไว้ดังนี้คือ

²¹ ภาษีที่เก็บจากการค้าขายของชาวซิมมียที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรอิสลาม ซึ่งจะเก็บหนึ่งในสิบ (10 %)

1.1 ชะกาต ส่วนหนึ่งซึ่งเป็นรายได้ของรัฐหรือรายได้ของประเทศคือ ชะกาต ซึ่งหมายรวมถึงชะกาตในทุกประเภทของทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็น ชะกาตจากบุคคลวิฑู การค้าขาย จากแร่ธาตุ เมื่อทรัพย์สินเหล่านี้อยู่การครอบครองของผู้เป็นเจ้าของครบตามกำหนดวันเวลาและจำนวน ก็จะถูกเรียกเก็บจากภาครัฐ เพื่อที่จะนำไปแจกจ่ายให้กับคนยากจนและผู้มีสิทธิต่อไป อัลลอฮฺได้ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغُرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾

ความว่า “ แท้จริงทรัพย์สินชะกาตนั้น สำหรับบรรดาผู้ที่ยากจน และบรรดาผู้ที่ขัดสน และบรรดาเจ้าหน้าที่ในการรวบรวมมัน และบรรดาผู้ที่หัวใจของพวกเขาถูกดึงให้โน้มเอียงมา และเพื่อไถ่ทาส และเพื่อช่วยเหลือผู้มีหนี้สิน และเพื่อแนวทางของอัลลอฮฺ และผู้ที่อยู่ในระหว่างเดินทาง ทั้งนี้เป็นบัญญัติอันจำเป็นซึ่งมาจากอัลลอฮฺ และอัลลอฮฺนั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้และผู้ทรงปรีชาญาณ ”

(อัล-เตาบะฮฺ : 60)

ผู้มีสิทธิที่จะได้รับส่วนแบ่งจากชะกาตคือ

1. คนยากจน
2. คนอนาถา
3. เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่จัดเก็บรวบรวมชะกาต
4. ผู้ที่ต้องได้รับการประสานใจ เพราะเพิ่งเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม
5. ทาส
6. ผู้มีหนี้สิน
7. ผู้ที่ต้องต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮฺ
8. ผู้ที่อยู่ในระหว่างการเดินทาง

นอกจากท่านจะแบ่งชะกาตให้กับผู้มีสิทธิทั้งแปดกลุ่มแล้วท่านยังพิจารณาแบ่งทรัพย์สินที่ได้มาจากชะกาตให้กับคนกลุ่มหนึ่งที่มีกจะล็กเล็กขโมยน้อย ที่กระทำความผิดเพราะความยากจน โดยที่ท่านได้สังเกตเห็นที่มาแห่งปัญหาว่ามาจากความยากจนไม่มีอาหาร มีบ้านทึกไว้ว่า ท่านได้มอบเงิน

จำนวน 8 ตีรฮัม ให้กับชายคนหนึ่งหลังจากที่ท่านทราบแล้วว่าเขาไปขโมยของผู้อื่นมาเพราะความยากไร้ และท่านก็ให้อภัยในความผิดของชายผู้นั้นด้วย

1.2 หนึ่งในห้าของทรัพย์สินที่ได้มาจากสงคราม ในสมัยปกครองของท่านไม่ค่อยจะมีการทำศึกสงคราม และตามประวัติศาสตร์พบว่า แม้แต่การที่ท่านต้องส่งกองกำลังไปล้อมเมืองคอนสแตนติโนเปิล ท่านก็ทำไม่สำเร็จ ต้องเรียกกองกำลังของท่านกลับ ฉะนั้นทรัพย์สินซึ่งเป็นรายได้ในส่วนนี้จึงเป็นทรัพย์สินที่มีมาก่อนสมัยของท่าน (Muhammad Ibrahim :1988 : 89-90) ทรัพย์สินที่เป็นรายได้ในส่วนนี้ท่านจะนำไปเป็นสวัสดิการให้กับครอบครัวของท่านรสุลุลลอฮ ค็อลฯ เด็กกำพร้า คนยากจนอนาถา และผู้ที่อยู่ในภาวะการเดินทาง อัลลอฮฺทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ﴾

ความว่า “ และสิ่งใดที่อัลลอฮฺทรงให้รสุลของพระองค์ยึดมาได้จากชาวเมือง (พวกกัฟฟาร) สิ่งนั้นย่อมเป็นสิทธิของอัลลอฮฺ และรสุล และญาติสนิท และเด็กกำพร้า และผู้ขัดสนและผู้เดินทาง ”

(อัล- ฮัจร : 7)

1.3 ญิซยะฮ์ (เงินรัชชูปการ)²² รายได้ส่วนนี้เป็นส่วนที่ทางรัฐอิสลามเรียกเก็บจากผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม เช่น พวกที่นับถือศาสนาไซโรแอสเตอร์ คริสต์ และอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในรัฐอิสลาม โดยภาครัฐจะให้การดูแลในเรื่องของความปลอดภัย แต่จะไม่เรียกเก็บจากมุสลิม อัลลอฮฺทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴾

²² เงินที่รัฐอิสลามเรียกเก็บจากบุคคลที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม ที่อาศัยอยู่ในรัฐอิสลาม โดยรัฐให้การคุ้มครองความปลอดภัย

ความว่า “ พวกเจ้าจงต่อสู้กับบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาต่ออัลลอฮฺ ต่อวันสุดท้าย และไม่ยึดเอาสิ่งที่อัลลอฮฺและศาสนทูตของพระองค์ทรงบัญญัติห้ามมาเป็นข้อห้าม และพวกเขาไม่ปฏิบัติตามศาสนาที่เที่ยงแท้ อันได้แก่บรรดาผู้ที่ได้รับการประทานคัมภีร์ (มาก่อน) จนกว่าพวกเขาจะยอมจ่ายค่าริชฎูการจากมือ (เป็นประจำทุกปี) และพวกเขายอมตน (อยู่ภายใต้ตัวบทกฎหมายของอิสลามทุกประการ) ” (อัลเตาบะฮ์ 29)

ในอีกอายะฮ์หนึ่งพระองค์ทรงตรัสว่า

﴿ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ

عَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٥﴾

ความว่า “ แต่ถ้าพวกเขาสำนึกผิดกลับตัว และดำรงไว้ด้วยการละหมาดและชำระซะกาต ก็จงปล่อยพวกเขาไป แท้จริงอัลลอฮฺนั้นเป็นผู้ทรงอภัยโทษผู้ทรงเอ็นดูเมตตา ” (อัล-เตาบะฮ์ : 5)

1.4 ภาษีที่ดิน ท่านอุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิช ได้ให้ความสำคัญต่อกรกฎที่ที่ดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงแก่ประชาชน จะเห็นได้จากการที่ท่านได้มีรับสั่งไปยัง อับดุลอะมิด อิบน์ อับดุลเราะห์มานซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่อยู่ที่เมืองกุฟะฮฺให้ไปดูแลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของที่ดิน และเมื่อที่ดินถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ผลที่ตามมาคือภาครัฐจะได้จัดเก็บภาษีได้มากขึ้น อัลลอฮฺทรงตรัสไว้ในอายะฮ์หนึ่งว่า

﴿ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبثُ لَا يَخْرُجُ إِلَّا

نَكَدًا ﴿٥٨﴾ كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٩﴾

ความว่า “ และเมืองที่ดีนั้น พืชของมันจะงอกออกมาด้วยอนุมัติแห่งพระเจ้า และเมืองที่ไม่ดีนั้น พืชของมันจะไม่ออก นอกจากในสภาพแก่เหี่ยว ในทำนองนั้นแหละเราจะแจกแจงบรรดาโองการทั้งหลายแก่กลุ่มชนที่ขอบคุณ ” (อัล-อะรอฟ : 58)

1.5 ภาษีอูฐ (ภาษีที่เรียกเก็บด้วยร้อยละ 10) ท่านได้ออกกฎหมายให้เรียกเก็บภาษีจากพ่อค้าชาวกาเฟรที่เข้ามาทำมาค้าขายในประเทศอิสลาม โดยจะเรียกเก็บร้อยละ 10 จากผลกำไร

จากการทำการค้าขาย เพราะท่านเองได้ให้ข้อสังเกตว่า พ่อค้ามุสลิมที่เข้าไปทำมาค้าขายในประเทศที่ไม่ใช่ประเทศอิสลามจะถูกเจ้าของประเทศเรียกเก็บภาษีร้อยละ 10 จากผลกำไรที่ได้ ท่านจึงนำวิธีการดังกล่าวมาใช้ในประเทศมุสลิม แต่ท่านเรียกเก็บเพียงร้อยละ 5 จากผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม และเรียกเก็บจากมุสลิมร้อยละ 2.5 และหากบุคคลใดที่ได้เสียภาษีในส่วนอื่นแล้วท่านก็จะพิจารณา ยกเว้นภาษี อูซุรให้ แต่มีข้อสังเกตอยู่ที่ว่าท่านจะไม่ยอมรับภาษีที่ได้มาจากการค้าขายสุรา (Muhammad Ibrāhīm Quṭub 1988 : 143)

2. การดูแลทรัพย์สินของทางราชการ

เคาะลีฟะฮุฎุมัร อิบน์ อับดุลอะซิซ เป็นผู้ที่มีความสมถะและมีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ และเป็นคนเคร่งศาสนามาก ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่เป็นส่วนของทางราชการ ท่านจะไม่นำมาใช้ส่วนตัวอย่างเด็ดขาด และไม่เคยนำทรัพย์สินดังกล่าวมาใช้เป็นการส่วนตัวเลยแม้แต่น้อย หากจะพิจารณา รูปแบบการบริหารทรัพย์สินของทางราชการของท่านแล้ว จะพบว่าคล้ายคลึงกับการบริหารของท่าน เคาะลีฟะฮุฎุมัร อิบน์ คือ ฎุฎอบโดยไม่มีผิด ไม่ว่าจะเป็นการดูแลรักษาทรัพย์สินของทางราชการหรือทรัพย์สินที่เป็นของเด็กกำพร้าที่อยู่ในความรับผิดชอบ ท่านได้พยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้ทรัพย์สินจากคลังหลวงได้รับการบริหารให้เกิดประโยชน์กับสังคมโดยรวมให้ได้มากที่สุด ท่านตระหนักอยู่เสมอว่าการเบียดบังทรัพย์สินของทางราชการมาใช้ในการส่วนตัวนั้นเท่ากับว่า เขาได้ทำลายตัวเขาเอง และเขาผู้นั้นก็ไม่เหมาะสมที่จะเป็นผู้นำอีกต่อไป ตามทัศนะของท่านมีความเห็นว่าการให้ความช่วยเหลือในเรื่องเศรษฐกิจแก่เพื่อนบ้านเป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารงานในด้านเศรษฐกิจของท่านจึงพบว่า ทุกครั้งที่เพื่อนบ้านหรือหัวเมืองใดมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ ท่านก็จะนำรายได้จากเมืองที่มีเศรษฐกิจที่ดีกว่าไปช่วยเหลือเป็นการจุนเจือเสมอ (al- Zuhaili, 1992: 151) ท่านได้ตระหนักเสมอดีว่าการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่มุสลิมด้วยกันเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งดังที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾

ความว่า “ และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกันและพึงกลัวเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรุนแรงในการลงโทษ” (อัล-มาอิดะฮ์ : 2)

หลายคนพากันพูดกันอย่างติดปากว่า “เคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺไม่เสียชีวิตจนกว่าท่านจะทำให้ผู้คนมีความมั่งคั่งขึ้นเสียก่อน จนทุกคนสามารถพูดได้ว่า เคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺได้สร้างความร่ำรวยแก่ประชาชาติแล้ว” แต่ถึงกระนั้นท่านก็ยังเตือนให้ทุกคนรู้จักประหยัดท่านจะไม่พอใจเป็นอย่างมากกับการที่มุสลิมนำทรัพย์สินไปใช้ในทางที่ไร้ประโยชน์เพราะนั่นคือความสูญสลาย ซึ่งเป็นพี่น้องของพวกเขา (al- Dhahabi, 1992:131- 132) การจัดการดูแลทรัพย์สินของประเทศชาติให้อยู่ด้วยความมั่นคงและมีเสถียรภาพเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องรับผิดชอบ ดังอัลลอฮ์ตรัสไว้ว่า

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ﴾

ความว่า “ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้พวกเจ้าให้มอบคืนบรรดาของฝากแก่เจ้าของของมัน และเมื่อพวกเจ้าตัดสินระหว่างผู้คน พวกเจ้าก็จะต้องตัดสินด้วยความยุติธรรม ” (อัล- นิซาอฺ : 58)

ระบบการบริหารงานทางด้านเศรษฐกิจของท่านอุมัยรฺ อิบน์ อับดุลอะซิซ จึงเป็นการเดินตามรอยและแบบอย่างของท่าน เคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ คือกฎออบ แบบก้าวต่อก้าว จะเห็นได้จากการที่ท่านได้กล่าวกับผู้คนที่ว่า “ ใครก็ตามที่ต้องการถามเกี่ยวกับการบริหารทรัพย์สินของทางราชการก็จงมาพบข้าพเจ้าเถิด แท้จริงแล้วอัลลอฮ์ได้ทรงมอบหมายให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ดูแลและแบ่งทรัพย์สินต่าง ๆ ดังกล่าวตามที่พระองค์ทรงกำหนด ” (Muhammad Ibrāhīm, 1988 : 59) อุมัยรฺให้ความสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับการดูแลรักษาทรัพย์สินที่ท่านได้มอบหมายจากประชาชน เพื่อนำทรัพย์สินต่างๆ นั้นแจกจ่ายแก่ประชาชนด้วยความยุติธรรม